

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка

Василь Стецький, Андрій Манько

“ ТУРИСТИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ”

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Львів-2026

Туристичне краєзнавство: навчально-методичний посібник для студентів-бакалаврів напрямку підготовки іЗ - туризм і рекреація (програма, короткий зміст лекцій курсу, семінарські заняття, індивідуальне науково-дослідне завдання, питання заліку). Упорядники: Стецький В.В., Манько А.М. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2026. 60 с.

Рецензент: Рудакевич І.Р., кандидат географічних наук, доцент кафедри географії України і туризму Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка.

Упорядники:
Василь Стецький
Андрій Манько

Науковий редактор
Доктор економічних наук, професор Марта Мальська

Рекомендовано до друку
Вченою радою географічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
Протокол №1 від 26.01.2026 р.

© В.В.Стецький, А.М. Манько, 2026
© Львівський національний університет
Імені Івана Франка, 2026

ВСТУПНІ РЕКВІЗИТИ ДО КУРСУ

В сучасних умовах розвитку туристичної галузі фахівець із надання туристичних послуг повинен володіти глибокими науково-теоретичними туристично-краєзнавчими знаннями і прикладними методологічними підходами та навиками розробки туристично-краєзнавчих продукту, формувати практичні компетенції запровадження його в екскурсійну практику.

Навчальна дисципліна “Туристичне краєзнавство” викладається для студентів четвертого року навчання освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр з галузі знань 24 “Сфера обслуговування”, спеціальності із “Туризм і рекреація”. Вона входить до групи нормативних навчальних дисциплін циклу професійної і практичної підготовки, які розроблені на кафедрі туризму Львівського національного університету імені Івана Франка. Загальний обсяг курсу – 90 годин (3 кредити ECTS).

Інформаційно-довідкова сторінка курсу

Метою дисципліни є формування в студентів глибоких науково-теоретичних знань та ефективних підходів використання джерельно-ресурсної бази туристичного краєзнавства, засвоєння науково-методичних підходів та практичних навиків створення туристично-екскурсійного продукту, механізмів із його просування на сучасний національний туристичний ринки.

Основними завданнями опанувати на лекційних і практично-семінарських теоретичні основи туристичного краєзнавства; історичні етапами формування і розвитку вітчизняного туристичного краєзнавства; опрацювати джерельно-ресурсну базу туристичного краєзнавства; засвоїти методичні основи підготовки та практичні навики впровадження (проведення екскурсій) туристичного краєзнавчого продукту.

Відповідно до цілісної структурно-логічної схеми підготовки бакалаврів спеціальності із туризм і рекреація, цей курс є продовженням нормативних навчальних дисциплін “Туризмологія”, “Туристичні ресурси України і Світу”, “Екскурсологія”, “Методологія і організація наукових досліджень”, “Туристично-ресурсний потенціал території та його використання”, “Правове регулювання туристичної діяльності”.

У результаті вивчення навчальної дисципліни майбутній фахівець повинен **засвоїти:**

- етапи формування та напрямки пізнання краєзнавства в Україні;;
- науково-теоретичні основи сучасного туристичного краєзнавства;
- роль, функції та завдання туристичного краєзнавства;

- місце і роль туристичного краєзнавства в структурі туристичної індустрії;
- ресурсна база туристичного краєзнавства;
- технологічні аспекти і прикладні прийоми підготовки екскурсійного туристичного краєзнавчого продукту;
- організаційні і практичні навички проведення туристичної краєзнавчої екскурсії.

Вміти:

- застосовувати нормативну документацію (накази, розпорядження тощо), пропозиції, рекомендації (проекти) щодо визначення стратегічних цілей, завдань розвитку та функціонування туристичного краєзнавства;
- використовувати науково-теоретичні і методичні підготовки туристично-краєзнавчого екскурсійного продукту;
- при підготовці та практичній екскурсійній краєзнавчій роботі керуватись принципами патріотизму
- розробляти перспективні плани підготовки та практичних заходів реалізації туристично-краєзнавчих екскурсійних програм;
- аналізувати джерела та праці з туристичного краєзнавства, формувати та впроваджувати на їхній основі тури краєзнавчого спрямування,
- розробляти програми, тематику та нові напрямки з питань туристичного краєзнавства.
- застосовувати методи та критерії оцінювання результативності та ефективності проведених туристично-краєзнавчих екскурсій в умовах сталого розвитку суспільства;
- застосовувати основні принципи та правила академічної доброчесності у освітньому процесі та науково-дослідницькій діяльності;
- застосовувати нормативно-правову базу з дотримання академічної доброчесності.

В результаті вивчення навчальної дисципліни у студента мають бути сформовані наступні компетентності:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні професійні завдання та практичні проблеми туристичного краєзнавства, сфери його екскурсійних послуг у процесі навчання на основі застосування теорій та наукових методів й використання системи методів і прийомів аналізу й оцінки предмету дослідження.

Загальні компетентності:

ЗК2. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК3. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про туристичні потреби суспільства, туристичну індустрію, туристичне краєзнавство, різні його види та форми рухової пізнавальної активності для відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК6. Здатність працювати в команді.

ЗК8. Вміння виявляти та обґрунтувати сутність проблем, визначати напрямки й шляхи їхнього вирішення.

ЗК9. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних видів інформаційних джерел.

ЗК12. Навички міжособистісної взаємодії.

Фахові компетентності:

СК1. Здатність до соціальної взаємодії, співробітництва й розв'язання проблем.

СК3. Здатність забезпечувати дотримання нормативно-правових та морально-етичних норм поведінки.

СК7. Здатність розробляти та впроваджувати нові підходи діяльності суб'єктів туристичного бізнесу

СК10. Здатність до дослідницької та пошукової діяльності у сфері туристичного бізнесу та підготовки та проведення туристично-краєзнавчих екскурсій.

СК11. Здатність запроваджувати творчі ідеї і отримані результати досліджень у практику підготовки і проведення туристично-краєзнавчих екскурсій в умовах сталого розвитку.

СК15. Здатність аналізувати та оцінювати загальнонаціональні процеси у туристичному бізнесі, розглядати сферу туристичних послуг в конкретних історичних, соціально-політичних і економічних умовах та визначати форми й напрямки покращення діяльності.

СК16. Ефективно застосовувати інструменти демократичного врядування у сфері туристичного бізнесу в умовах сталого розвитку.

Програмні результати навчання, які отримуються студентами після вивчення навчальної дисципліни:

РН 1. Використовувати базові знання, що включають сучасні наукові здобутки та критичне осмислення проблем у сфері туристично-краєзнавчих послуг.

РН 2. Уміння розв'язання проблем на основі проведення досліджень та/або провадження інноваційної ідей з метою отримання нових знань та навиків конструювання перспективних туристично-краєзнавчих проектів в умовах сталого розвитку.

РН 3. Застосовувати сучасні цифрові технології, методи та інструменти дослідницької та інноваційної діяльності для розв'язання завдань у сфері туристично-краєзнавчих послуг.

РН 8. Визначати проблеми та недоліки підготовки туристично-краєзнавчих продуктів на різних етапах підготовки та практик, передбачати застосування стратегічних підходів менеджменту для вирішення проблем.

РН9. Розробляти та реалізовувати проекти туристичного бізнесу на засадах економічної, соціальної і екологічної ефективності в умовах сталого розвитку.

РН11. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами усно і письмово для обговорення професійних проблем, презентації результатів досліджень та проектів у сфері туристичного бізнесу.

ЛЕКЦІЙНО-СЕМІНАРСЬКА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Теоретичні основи краєзнавства.

Тема 1. Роль, завдання та структура курсу “Туристичне краєзнавство” в системі підготовки спеціалістів туристичної і рекреаційної галузі .

Теми лекцій:

Тема 1. Сутність та теоретико-методологічні засади національного краєзнавства, взаємозв'язок з іншими дисциплінами. Об'єкт і предмет туристичного краєзнавства.

Тема 2. Історичні етапи формування й розвитку краєзнавства.

Тема 3. Науково-теоретичні та методичні основи досліджень краєзнавства.

Тема 4. Напрями краєзнавчих досліджень

Модуль 2. Джерела, ресурси та туристичні продукти туристичного краєзнавства

Теми лекцій:

Тема 5. Туристичне краєзнавство, його сутність та завдання

Тема 6. Ресурсна основа туристичного краєзнавства

Тема 7. Джерельна основа туристичного краєзнавства

Тема 8. Краєзнавча інформації для створення туристичного продукту

Тема 9. Екскурсія як форма туристично-краєзнавчої діяльності

Теми семінарських занять:

1. Роль, завдання та структура курсу “Туристичне краєзнавство” в системі підготовки спеціалістів туристичної і рекреаційної галузі
2. Історичні етапи формування й розвитку туристичного краєзнавства.
3. Науково-теоретичні та методичні основи досліджень краєзнавства.
4. Ресурсна основа краєзнавства
5. Джерела краєзнавчих досліджень
6. Напрями краєзнавчих досліджень
7. Туристичне краєзнавство, його сутність та завдання
8. Краєзнавча інформації для створення туристичного
9. Екскурсія як форма туристично-краєзнавчої діяльності

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Теоретичні основи краєзнавства

Тема 1. Роль, завдання та структура курсу “Туристичне краєзнавство” в системі підготовки спеціалістів туристичної і рекреаційної галузі .

Місце, мета й завдання навчального курсу “Туристичне краєзнавство” в системі підготовки спеціалістів туристичної і рекреаційної галузі.

Курсу “Туристичне краєзнавство” освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра з спеціальностей 242 Туризм і рекреація (J₃). викладається для студентів четвертого року навчання відповідно до сучасних вимог навчально-методичних документів і професійних компетенцій освітньо-кваліфікаційних вимог підготовки бакалаврів з туризму і рекреаційних послуг.

Головним завданням курсу – вивчення і засвоєння знань із створення екскурсійно-туристичного краєзнавчого продукту та формувати практичні навички у майбутніх фахівців туристичних підприємств реалізовувати його на практиці..

Мета опанування дисципліни: засвоєння науково-теоретичних основ положень туристичного краєзнавства, набуття навичок самостійної підготовки екскурсійного туристично-краєзнавчого продукту, формування практичні навички у майбутніх фахівців туристичних підприємств

реалізовувати екскурсійного туристично-краєзнавчого продукту у практичній діяльності.

Об'єкт і предмет і вивчення навчальної дисципліни – цілісна природно-суспільна система **території (краю)** певного регіону або країни в контексті сучасного стану та перспектив розвитку туристично-краєзнавчого потенціалу та екскурсійної діяльності.

Структура курсу. Лекційна частина курсу “Туристичне краєзнавство” включає теоретичні і методологічні основи організації туристично-краєзнавчої діяльності. Семінарсько-практичні заняття поглиблюють теоретичні знання і формують практичні навички розуміння створення туристично-краєзнавчого продукту та екскурсійних практик.

Функції курсу. Наукова, навчальна і виховна функції

Методологічні підходи до вивчення курсу “Туристичне краєзнавство”. Головні категорії й поняття навчальної дисципліни та їхній зміст.

Базові навчально-наукові та інформаційно-довідкові джерела з навчального курсу.

Література:

1.Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с. 2. Мальська М. П. Просторові системи послуг (теорія, методологія, практика): монографія. – Київ : Знання, 2009. - 363 с. 3.Охріменко А. Г. Національна туристична система : монографія. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. – 592 с. 4. Сосницька Я.С. Географія сфери обслуговування: Курс лекцій – Луцьк: Східноєвроп. націон. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. –72 с. 5.Стецький В. Освітній комплекс Львівської області: соціально- і економіко-географічні дослідження.– Львів: ЛОНМІО, 1998.– 112 с. 6.Стецький В. В. Територіальні освітні системи України / В. В. // Географія в інформаційному суспільстві. Том 4. – К. : Обрій, 2008. – С. 270–272. 7.Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. – Львів, 2001.

Тема 2. Історичні етапи формування й розвитку краєзнавства.

Поняття періоду і періодизації у науковій літературі. Підходи до періодизації краєзнавства. Періодизація краєзнавства у наукових працях Г. Денисюка, Я. Жупанського, М. Костриці, М. Пістуна, О. Шаблія, та ін.

Перші краєзнавці й значення поширення їхніх знань. Літописні та друковані твори часів Київської Русі, Галицько Волинського князівства.

Краєзнавчі дослідження різного спрямування наукових товариств XIV-XV ст.

Краєзнавчі матеріали державних органів російської та австрійської імперії. Друковані праці Кирило-Мефодіївського з історії України XVI-XVIII ст., матеріали етнографо-статистичної експедиції у Правобережну Україну.

Одеське товариство історії і старовини і музейна справа. Тимчасовий комітет для дослідження старожитностей, та музей старожитностей при Київському університеті. Комісія з опису Київського навчального округу (Волинська, Київська, Подільська, Полтавська, Чернігівська губернії

Краєзнавчі погляди та педагогічні ідеї Ушинського і С. Русової

Краєзнавчі дослідження у Галичині кінця XVIII – початку XX ст. Роль товариств “Просвіти” “Союз українок”, “Товариство українських лікарів”, “Зоря”, “Сурма”, “Пласт” та “Наукове товариство імені Т. Г. Шевченка” у поширенні національних ідей, наукової літератури про українську історію і письменство. Краєзнавчі ідеї та дослідження С. Рудницького, І. Франка та М. Грушевського,

Радянський період розвитку краєзнавства в Україні. Роль АН Укріани в організації краєзнавчих досліджень. Київська, Одеська і Харківська Комісії краєзнавства. Перший Український комітет краєзнавців. Журнал “Краєзнавство”.

Польський період розвитку краєзнавства у Галичині. Роль інтелігенції у дослідженнях і поширенні краєзнавчих ідей у Галичині. Діяльність “Гуртк любителів Львова”, краєзнавчо-туристичні товариства “Плай”, “Подільське туристичне товариство”, “Чорногора”. Музейна справа.

Повоєнний період. Створення Українського філіалу Всесоюзного географічного товариства, його філіали.

"Українське географічне товариство" (УГТ). Роль УГТ у розвитку географічної науки і краєзнавства, координації географічних і краєзнавчих досліджень, Етнографічні експедиції і Музейна справа у розвитку краєзнавчої роботи.

Новітній період Українського краєзнавства і туристично-краєзнавчої діяльності. Повернення до краєзнавства до історичних витоків. Відродження «забутої» краєзнавчої спадщини. Реабілітація імен, знищених тоталітарним режимом. Висвітлення маловідомих сторінок злочинів комунізму проти українського народу.

Правові основи регулювання Краєзнавчої і туристично-краєзнавчої діяльності в Україні.

Література:

1. Кочеткова І. В. Туристично-краєзнавчі студії: конспект лекцій для студентів спеціальності 242 Туризм освітньої програми «Гастрономічний туризм» (електронне видання). К., 2023. С. 27-47. URL: <https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2023/05/turystychno-kraeyeznavchi-studiyi-konspekt-lekcziy-tudentiv-242kochetkova.pdf>.
2. Попович С. І., Лугова О. І. Туристичне краєзнавство як напрям загального краєзнавства України: питання теорії та генези. К.: ІТ ФПУ. 2004. Вип. 5. С. 3-53. URL: https://reposit.unisport.edu.ua/bitstream/handle/7878_78787/828/ozdil_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Уривалкін О. М. Історичне краєзнавство: навч. посіб. Київ: КНТ, 2006. 296 с. URL: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21C

Тема 3. Науково-теоретичні та методичні основи досліджень краєзнавства.

Поняття “науково-теоретичні” і “методологічні” основи наукового дослідження. Теорія як базова основа наукового пізнання. Ключові характеристики теорії.

Методологія і метод пізнання. Розуміння поняття методологія. Метод та основні його функції.

Краєзнавство як міждисциплінарне дослідження й вивчення території різними науками. Загальна класифікація методів наукових досліджень.

Традиційні методи: літературний – опрацювання архівних документів, книг, статей з періодики та Інтернету; польовий – спостереження, збір матеріалів під час експедицій (збір артефактів, фотографування, фіксація); статистичний – вивчення кількісних показників (населення, економічні дані); описовий – опис об'єктів, явищ, процесів (історія вулиць, будівель, визначних місць); історичний – вивчення історичних джерел для з'ясування минулого населеного пункту, його заснування, населення, забудови.

Сучасні методи: географічний – комплексні дослідження положення і природного середовища; соціологічний – вивчення суспільних явищ, уподобань, структури населення (анкетування, опитування); моделювання – створення уявних або матеріальних моделей для вивчення об'єктів; математичні – включає статистичний, факторний, кластерний, регресійний аналіз даних; економічний – аналіз економічних явищ та показників в динаміці; інформаційний – використання активні опитування, Інтернет-ресурсів та цифрових баз даних.

Основні етапи дослідження за загальною методикою. Літературне вивчення об'єкта екскурсії. Збір і систематизація інформації. Аналіз та узагальнення даних, підготовка екскурсійного продукту, документальне оформлення. Практична реалізація туристичного продукту.

Література:

1. Костриця М. Ю. *Географічне краєзнавство України: теоретико методологічні засади, історія, практика* : дис. докт. геогр. наук : 11.00.13 / Костриця М.Ю. Київ, 2007. 424 с.
2. Метод // *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: <https://esu.com.ua/article-66718>.
3. Петранівський В.Л. *Туристичне краєзнавство: навч. Посібник*. Львів, Знання, 2008 575 с. URL: http://tourlib.net/books_ukr/petranivsky2.htm.
4. Чернов Б.О. *Краєзнавство географічне* / *Географічна енциклопедія України: в 3-х т.* / Редкол.: ...О.М.Маринич (відп.ред.) та ін. К.: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 1990. Т. 2. 480 с.

Тема 4. Напрями краєзнавчих досліджень

Підходи до виділення напрямів краєзнавчих досліджень. Особливості розвитку краєзнавства, диверсифікація (розширення структури). Погляди професора Ю Костриці і його трьох вимірних моделей національного краєзнавства. Галузева структура краєзнавства і функціональні особливості галузей і підходах дослідження краєзнавства за визначеннями професорки О. Любіцевої.

Географічне краєзнавство. Наукові погляди про географічне краєзнавство вчених українських географічних шкіл С. Рудницького, М. Паламарчука, Л. Воропая, П. Шищенко, М. Крачило, В. Обозного, Я. Жупанського, М. Костриці. Основне завдання географічного краєзнавства – просторовий взаємозв'язок природних і соціальних явищ рідного краю з науковою, виховною і практичною метою

Історичне краєзнавство як галузь історичної науки. Наукові школи і постаті вивчення ідей історичного краєзнавства в Україні. Основні напрямки і об'єкти вивчення історичного краєзнавства - історії окремих місцевостей, населених пунктів, регіонів, а також життя та діяльність видатних постатей, пов'язаних з певним краєм.

Шкільне краєзнавство;

Літературне краєзнавство як вид краєзнавства і галузь літературознавства. Дослідження літературного процесу у певному регіоні, місцевості, діяльність місцевих письменників, літературних об'єднань, гуртків. Перебування в регіоні вітчизн. і зарубіжних письменників, відображення краю в художній літературі, мемуаристиці. Зв'язки письменників з місцевістю за біографічними даними, тематикою творчості, прототипами образів-персонажів, описом подій, що там відбувалися, картинами побуту й природи, відтворенням місцевого колориту.

Міське краєзнавство як галузь знань, що займається всебічним вивченням окремого міста: його історії, архітектури, культури, побуту, економіки та природних особливостей. Міська туристично-краєзнавча діяльність.

Туристичне краєзнавство — це комплексна дисципліна, яка займається всебічним вивченням певної території (краю) для використання її ресурсів у туристичних цілях. Туристично-краєзнавчі екскурсійні тури.

Література:

1. Літературне краєзнавство / В. М. Лесин, В. П. Мацько, П. П. Ротач, Г. Д. Зленко // *Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-55784>.*
2. Туристичне краєзнавство: *Канівицина»: Навчальний посібник. Любіцева О., Романчук С., Кочеткова І., Вінниченко І., Михайленко І.; за заг.ред проф. Любіцевої О. К.: ТОВ «Альфа-ПК», 2017. 194 с.*

3.Обозний В.В., Краєзнавство: Навчальний посібник-практикум. 2-е вид., доп. К.: «Науковий світ», 2004. 240 с. 4.Чернов Б. О. Географічне краєзнавство: теоретико-методологічна сутність // Український географічний журнал. 2018. № 1.С. 63-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UGJ_2018_1_11 5.Шищенко П.Г. Географічне краєзнавство: зміст, понятійно-термінологічний апарат, місце в географічній освіті/ П.Г. Шищенко // Історія української географії. 2001. - №4 . С. 6-8

Тема 5. Туристичне краєзнавство, його сутність та завдання

Об'єктно-предметна сутність туристичного краєзнавства. туристичне краєзнавство як складова краєзнавства. Наукові підходи до визначення об'єкта та предмета “Туристичне краєзнавство” українськими дослідниками С.Поповича, М.Рутинського і В.Петранівського, О.Любіцевої,

Туристичні механізми поширення краєзнавчих знань й інформації. Маркетингова та екскурсійна форма туризму з поширення краєзнавчих знань й інформації.

Форми туристичного краєзнавства та формами туристично-краєзнавчої діяльності. Туристично-краєзнавчі гуртки. Товариства та клуби. Екскурсії, подорожі та походи вихідного дня. Багатоденні подорожі та походи. Туристично-краєзнавчі експедиції. Туристичні зльоти та змагання .

Завдання туристичного краєзнавства. Підтримання масового туристично-краєзнавчого руху. Вивчення, збереження та введення до туристично-екскурсійного обігу природних та історико-культурних ресурсів, проведення їх паспортизації, Створення туристично-краєзнавчих кадастрів території. Інфраструктурне облаштування та маркування туристично-краєзнавчих маршрутів і стежок. Продукування інноваційних програм туристично-екскурсійного обслуговування для різних категорій споживачів;

Методика краєзнавчого дослідження туристичних ресурсів, створення та практичне впровадження туристичного продукту. Етапи створення туристично-краєзнавчого продукту. Пошуковий, експедиційний, камеральний і представлення отриманих результатів дослідження

Література:

1.Любіцева О. Туристичне краєзнавство: сутність, методи, значення./ О. Любіцева, І. Кочеткова// Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм, 2021, 4(2), 138–148. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-7603.4.2.2021.249692>. 2.Туристичне краєзнавство: Канівщина. Навчальний посібник. Любіцева О., Романчук С., Кочеткова І., Вінниченко І., Михайленко І.; за заг.ред проф. Любіцевої О. К.: ТОВ «Альфа-ПК», 2017. 194 с. URL: https://geo.knu.ua/wpcontent/uploads/2021/06/tur_kraeznavstvo_kaniv.pdf 3. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й.

Туристичне краєзнавство: навч. Посібник. Львів, Знання, 2008. 575 с.
[URL:http://tourlib.net/books_ukr/petranivsky2.htm](http://tourlib.net/books_ukr/petranivsky2.htm) 4. Попович С. Туристичне краєзнавство: генеза, методологія, завдання / С. Попович // Краєзнавство. 2015. № 3-4. С. 110-123. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/168721/18-Popovych.pdf?sequence=1>

Тема 6. Ресурсна основа туристичного краєзнавства

Поняття “ресурс” у науковій літературі туризмознавства. Поняття ресурсу та ресурсів в туризмі. Структура і значення краєзнавчих ресурсів для організації підготовки туристичного продукту та туристичної екскурсійної діяльності. Основні групи краєзнавчих ресурсів. Функції та завдання основних груп природних, культурно-історичних (матеріальні й духовні) та соціально-економічних ресурсів певної території для організації туристичної і краєзнавчої діяльності. Ресурсний потенціал територій

Ресурсна база як складова джерельної бази туризму, рекреації і туристичного краєзнавства.

Методичні підходи і прийоми до вивчення основних груп ресурсів для практичного використання у туристичній і туристично-краєзнавчій діяльності.

Узагальнення і відбору ресурсної інформації для створення екскурсійного продукту.

Література:

1.Коротун І. М. Природні ресурси України : навч. посібник / І. М. Коротун, Л. К. Коротун, С. І. Коротун. – Рівне, 2000. – 192 с. 2.Паньків Н. Туристичне ресурсознавство : навч. посібник / Наталія Паньків. – Львів : Український бестселер, 2011. – 238. 3.Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : підручник : у 3 ч. / В. П. Руденко. – Чернівці : Чернівецький ун-т, 2010. – 210 с 4.Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н. В. Фоменко. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2006. – 287 с.

Тема 7. Джерельна основа туристично-краєзнавчих досліджень

Поняття джерельної бази краєзнавства Використання та основні види роботи з джерелами краєзнавства. Комплексне використання джерел краєзнавства. Синтетичний характер джерельної бази краєзнавства.

Основні види джерел. Писемні джерела їх інформаційно-довідкова структура та використання у краєзнавчій та туристичній й рекреаційній діяльності.

Усні джерела як різновид історичних джерел. Особливість передачі і використання усної інформації для краєзнавства.

Речові джерела. Пам'ятки матеріальної культури. Основні фонди матеріальної культури. Археологічні знахідки. Пам'ятки архітектури та мистецтва. Музеї та музейні експонати.

Природні та географічні джерела. Візуальні спостереження й літературні джерела про положення та природний світ об'єкта краєзнавчого дослідження.

Картографічні джерела. Використання в краєзнавстві стародавніх і сучасних картографічних матеріалів географічного, геологічного, історичного, соціально-економічного і етно-культурного змісту..

Візуальні джерела. Значення і роль в краєзнавчих дослідженнях фотографії, кінохроніки, гравюр, творів мистецтва, що відображають життя краю.

Статистичні та бібліографічні джерела Використання в краєзнавчих дослідженнях статистичних даних про переписи, збірки статистичних даних про політичне, соціально-економічне, культурне життя краю краєзнавчі бібліографічні покажчики.

Література:

1. Кушнарєнко Н. М. *Бібліотечне краєзнавство : підручник*. Київ: Знання, 2007. 502 с. 2. Любіцева, О., Кочеткова, І. *Туристичне краєзнавство: сутність, методи, значення*. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм, 4(2), (2021). 138–148. URL: <https://doi.org/10.31866/2616>. 3. Маланюк Т. *Використання культурно-історичних пам'яток національного заповідника «Давній Галич» для розвитку туризму. Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення матеріали XII Міжнар. наук. практ. конф., м. Львів, 23-24 квітня 2020 р. С. 257-259*. 4. *Про музеї та музейну справу : Закон України від 29.06. 1995 р. (Відомості Верховної Ради України). 1995. № 25. С. 9*. 5. *Суспільна географія: [вибр. пр.]: у 2 кн. Кн. 2 : Проблеми українознавства і краєзнавства / О. І. Шаблій ; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів: ЛНУ, 2015. 706 с*

Тема 8. Краєзнавча інформація для створення туристичного продукту

Поняття про інформації в туризмології і туризмознавстві. Краєзнавча інформація і туристичний продукт. Види краєзнавчої інформації. Компонентно-змістова структура туристично-краєзнавчих ресурсів підготовки туристичного продукту. Природничі, історико-культурні, гастрономічні, соціально-економічні й інфраструктурні інформаційні ресурси.

Основні джерела туристично-краєзнавчої інформації. Пошук джерел інформації. Архівні та бібліотечні фонди. Статистичні й криографічні довідкові матеріали. Офіційні портали Управління туризму та промоцій області чи регіону. Використання експозиційних матеріалів

місцевих краєзнавчих музеїв. Інтерв'ю з старожилами і виявлення унікальних фактів місця дослідження.

Опрацювання краєзнавчої інформації. Генералізація туристично-краєзнавчих ресурсів за унікальністю та інформативністю; за віковими чи професійної особливостями учасників екскурсії; за можливостями проведення майстер-класів, дегустацій.

Маркетингово-рекламна інформація унікальності туристично-краєзнавчого продукту (екскурсії).

Література:

1. Брижак Н.Ю. *Краєзнавча та туристична робота. Курс лекцій для студентів педагогічного факультету, які навчаються на спеціальності "Початкова освіта"*. Мукачево: МДУ, 2012. 116. 2. Кочеткова І.В. *Туристично-краєзнавчі студії: конспект лекцій для студентів спеціальності 242 Туризм освітньої програми «Гастрономічний туризм» (електронне видання)*. К., 2023. с. 92. 3. Любіцева О.О. *Slow-tourism як перспективний напрямок розвитку вітчизняного туризму //Альтернативний туризм: матеріали науково-практичного семінару (30 вересня 2022 року, м. Львів, ЛДУФК ім. І. Боберського)*. Львів, 2022. 200 с.

Тема 9. Екскурсія як форма туристично-краєзнавчої діяльності

Туристично-краєзнавча екскурсія як поєднання туризму (переміщення, відпочинок) і краєзнавства (всебічне вивчення певної місцевості, її природи, історії, культури та господарства).

Учасники розробки екскурсійної програми створення туристичного туристично-краєзнавчого продукту.

Ключові етапи підготовки туристично-краєзнавчої екскурсії.

Підготовчий етап. Обґрунтування теми екскурсії. Визначення і досягнення мети та завдань з врахування споживачі туристичного продукту та тривалості. Визначення керівника і координатора програми. Розробка маршруту з ретельно продуманою послідовністю об'єктів для огляду із врахуванням логістики та безпеки.

Складання екскурсійної програми. Фіксація часу початку й завершення екскурсії. Спорядження та окремі організаційні моменти. Підготовка екскурсовода/учасників. Маршрутний лист екскурсії. Організація переміщення екскурсантів згідно обраної схеми маршруту та оглядових екскурсій.

Етап проведення екскурсії: перевірка стану та готовність учасників до подорожі. Безпосередня реалізація запланованого маршруту з використанням наочних та інтерактивних методів.

Етап підбиття підсумків: Аналіз отриманого досвіду та результатів (наприклад, обговорення вражень, оформлення звітів).

Література:

- 1.Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: навч. посіб. 2-ге, перероб. і доп. Київ : Альтерпрес РА, 2012. 444 с.
- 2.Галасюк С. С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності: навч. посібн. 2-ге вид., допов. і доопрац. Херсон : Олді-Плюс, 2018. 247 с.
- 3.Кіптенко В. К., Малиновська О. Ю. Організація екскурсійних послуг: підручник. Херсон : Олді-Плюс, 2018. 516 с.
- 4.Нездоймінов С. Г. Організація екскурсійних послуг: навч.- метод. посіб. Одеса : Астропринт: 2011. 216 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Демідієнко О. Я., Іонова О. М., Кузнецова В. І. Основи краєзнавства. К., 2001.
- 2.Костриця М. Становлення організаційних форм українського географічного краєзнавства // Географія та основи економіки в школі. - 2005. № 3. С 39-42.
- 3.Любіцева, О., Кочеткова, І. Туристичне краєзнавство: сутність, методи, значення. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм, 4(2), (2021). 138–148. URL: <https://doi.org/10.31866/2616>
4. Маланюк Т.З. Краєзнавство: навч.-метод. посіб. для студентів спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності». Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 186 с.
5. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. – К.: Альтерпрес, 2003.
- 6.Попович С. І., Лугова О. І. Туристичне краєзнавство як напрям загального краєзнавства України: питання теорії та генези. К.: ІТ ФПУ. 2004. Вип.5. С. 3-53. URL:https://reposit.unisportedu.ua/bitstream/handle/787878787/828/ozdil_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y 3
- 7.Шищенко П.Г. Географічне краєзнавство: зміст, понятійно-термінологічний апарат, місце в географічній освіті // Історія української географії. 2001. - №4 . С. 6-8

Додаткова

- 1.Галасюк С. С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності: навч. посібн. 2-ге вид., допов. і доопрац. Херсон : Олді-Плюс, 2018. 247 с.
- 2.Жупанський Я., Круль В. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства // Краєзнавство. 1994. № 1-2. С 3-6.
- 3.Захаров С. Функції, етапи, стадії географічного краєзнавства // Географія та основи економіки. - 1999.

4. Кушнарєнко Н. М. Бібліотечне краєзнавство : підручник. Київ: Знання, 2007. 502 с..
5. Любіцева О.О. Slow-tourism як перспективний напрямок розвитку вітчизняного туризму //Альтернативний туризм: матеріали науково-практичного семінару (30 вересня 2022 року, м. Львів, ЛДУФК ім. І. Боберського). Львів, 2022. .
6. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2007.
7. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: навч. посіб./ за редакцією проф. Ф.Д. Заставного – К.: Знання, 2006.
8. Стецький В. Використання культурно-історичного ресурсу національного історико-археологічного заповідника “Ольвія” для проведення студентських туристичних практик // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід / Матеріали XII Міжнародної наукової конференції. Львів, 2018. С. 295-299.
9. Стецький В. Рекреаційно-туристичні ресурси і функціональні зони Національного природного парку “Білобережжя Святослава”. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. Тернопіль: СМП “Тайп”. №2 (випуск 49). 2020. С. 205-210.
10. Стецький В. Сучасний стан і тенденції розвитку історико-культурного туризму Чернігівської області. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Професор Ольга Заставецька – вчений, педагог, організатор географічної науки» -Тернопіль, 2023. –С. 42-48.
11. Уривалкін О. М. Історичне краєзнавство: навч. посіб. Київ: КНТ, 2006. 296 с. URL: http://irbisnbnv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0006294
12. Чернов Б. О. Географічне краєзнавство: теоретико-методологічна сутність // Український географічний журнал. 2018. № 1. С. 63-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UGJ_2018_1_11
13. Шишченко П. Сутність географічного краєзнавства // Краєзнавство. Географія. Туризм. - 2000. - № 42. - С. 1-2.

КОРОТКИЙ ВИКЛАД ЛЕКЦІЙНОГО ЗМІСТУ КУРСУ “ТУРИСТИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО”

Тема 1. Роль, завдання та структура курсу “Туристичне краєзнавство” в системі підготовки спеціалістів туристичної і рекреаційної галузі .

План

- 1. Місце і роль курсу в системі підготовки спеціалістів туристичної галузі.**
- 2. Структура курсу та інформаційне забезпечення**

3. Мете та завдання курсу

Мета: Розкрити сутність мети і завдання курсу “Туристичне краєзнавство”, його структуру та предметні засади для підготовки спеціалістів туристичної галузі.

Завдання: Досягти у студентів засвоєння загальних понять та розуміння значення навчального курсу “Туристичне краєзнавство” для їхньої майбутньої професійної діяльності.

Курс «Туристичне краєзнавство» є базовою професійною дисципліною у підготовці фахівців галузі 242 (J₃) “Туризм та рекреація”. Він забезпечує фундаментальні знання про туристично-ресурсний потенціал регіонів України та методи його практичного використання.

Роль у системі підготовки фахівців

Дисципліна формує професійні компетенції, необхідні для наукового пізнання рідного краю та розробки конкурентоспроможного туристичного продукту. Її роль полягає у:

- ресурсному забезпеченні: наданні знань про природні, історико-культурні та соціально-економічні об'єкти як основу для створення турів.
- патріотичному вихованні: формуванні національної ідентичності через вивчення історії та культури громад.
- зв'язку з практикою: підготовці до екскурсійної, анімаційної та туроператорської діяльності.

Основні завдання курсу дисципліни спрямовані на оволодіння методикою комплексного дослідження території:

- теоретичне: засвоєння понятійно-категоріального апарату, функцій та джерел краєзнавства.
- дослідницьке: опанування методів пошуку, збору та аналізу краєзнавчої інформації.
- прикладне: розробка туристичних маршрутів, описів об'єктів та створення цілісного «туристичного образу» місцевості.
- аналітичне: оцінка рекреаційної ємності та стану збереження пам'яток.

Головним завданням курсу – вивчення і засвоєння знань із створення екскурсійно-туристичного краєзнавчого продукту та формувати практичні навички у майбутніх фахівців туристичних підприємств реалізовувати його на практиці..

Мета опанування дисципліни: засвоєння науково-теоретичних основ положень туристичного краєзнавства, набуття навиків самостійної підготовки екскурсійного туристично-краєзнавчого продукту, формування практичні навик у майбутніх фахівців туристичних підприємств реалізовувати екскурсійного туристично-краєзнавчого продукту у практичній діяльності.

Об'єкт і предмет і вивчення навчальної дисципліни – цілісна природно-суспільна система **території (краю)** певного регіону або країни в контексті сучасного стану та перспектив розвитку туристично-краєзнавчого потенціалу та екскурсійної діяльності.

Структура курсу. Лекційна частину курсу “Туристичне краєзнавство” включає теоретичні і методологічні основи організації туристично-краєзнавчої діяльності.

Тематика лекцій:

Тема 1. Роль, завдання та структура курсу “Туристичне краєзнавство” в системі підготовки спеціалістів туристичної і рекреаційної галузі

Тема 2. Історичні етапи формування й розвитку туристичного краєзнавства.

Тема 3. Науково-теоретичні та методичні основи досліджень краєзнавства.

Тема 4. Ресурсна основа краєзнавства

Тема 5. Джерела краєзнавчих досліджень

Тема 6. Напрями краєзнавчих досліджень

Тема 7. Туристичне краєзнавство, його сутність та завдання

Тема 8. Краєзнавча інформації для створення туристичного

Тема 9. Екскурсія як форма туристично-краєзнавчої діяльності

Семінарсько-практичні заняття поглиблюють теоретичні знання і формують практичні навик розуміння створення туристично-краєзнавчого продукту та екскурсійних практик.

Тема: Вступ до курсу “Туристичного краєзнавства”.

Тема: Історичні етапи формування й розвитку краєзнавства

Тема: Науково-теоретичні та методичні основи досліджень краєзнавства

Тема: Форми і методи краєзнавства.

Тема: Напрями краєзнавчих дослідження як ресурсної бази

Тема: джерела краєзнавства

Тема . Туристичне краєзнавство, його сутність та завдання

Тема. Краєзнавча інформації для створення туристичного

Тема 9. Екскурсія як форма туристично-краєзнавчої діяльності

Базові навчально-наукові та інформаційно-довідкові джерела з навчального курсу.

Основна:

1. Демідієнко О. Я., Іонова О. М., Кузнецова В. І. Основи краєзнавства. К., 2001.
2. Костриця М. Становлення організаційних форм українського географічного краєзнавства // Географія та основи економіки в школі. - 2005. № 3. С 39-42.
3. Любіцева, О., Кочеткова, І. Туристичне краєзнавство: сутність, методи, значення. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм, 4(2), (2021). 138–148. URL: <https://doi.org/10.31866/2616>
4. Маланюк Т.З. Краєзнавство: навч.-метод. посіб. для студентів спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності». Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 186 с.
5. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. – К.: Альтерпрес, 2003.
6. Попович С. І., Лугова О. І. Туристичне краєзнавство як напрям загального краєзнавства України: питання теорії та генези. К.: ІТ ФПУ. 2004. Вип.5. С. 3-53. URL:https://reposit.unisportedu.ua/bitstream/handle/787878787/828/ozdil_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y3
7. Шищенко П.Г. Географічне краєзнавство: зміст, понятійно-термінологічний апарат, місце в географічній освіті // Історія української географії. 2001. - №4 . С. 6-8

Література:

1. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
2. Маланюк Т.З. Краєзнавство: навч.-метод. посіб. для студентів спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності». Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 186 с.
3. Охріменко А. Г. Національна туристична система : монографія. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. – 592 с.
4. Сосницька Я.С. Географія сфери обслуговування: Курс лекцій – Луцьк: Східноєвроп. націон. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. –72 с.
5. Стецький В. Освітній комплекс Львівської області: соціально- і економіко-географічні дослідження.– Львів: ЛОИМІО, 1998.– 112 с.
6. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. – Львів, 2001.

Тема 2. Історичні етапи формування й розвитку краєзнавства.

План

- 1. Витоки краєзнавства**
- 2. Зародження наукового краєзнавства (XVII — середина XIX ст.).**
- 3. Організація та бурхливий розвиток краєзнавства (кінець XIX - 20-ті роки XX ст.**
- 4. Ідеологічний диктат та згорання краєзнавства (1929 - 1941 рр.)**
- 5. Післявоєнні радянський і новітній етапи**

Мета: Розкрити історичні етапи формування й розвитку краєзнавства в Україні.

Завдання: Домогтись засвоєння студентами основних положень етапи формування й розвитку краєзнавства в Україні.

1. Родовід українського краєзнавства. Фундатори національного краєзнавства. Витоки та зародження краєзнавства.

На сьогоднішній день актуальною для краєзнавства залишається проблема періодизації його історії розвитку в Україні. Останнім часом українські науковці-краєзнавці (П. Тронько, Г. Денисюк, Я. Жупанський, М. Пістун, О. Шаблій, М. Костриця та ін.) у ряді праць оприлюднили своє бачення етапів періодизації історії краєзнавства в Україні. Як і кожна наука, краєзнавство у своєму розвитку пройшло чотири основні етапи, а саме: *витоки, зародження, становлення, організація.*

Періодизація національного краєзнавства

I етап	II етап	III етап	IV етап
<p>Витоки краєзнавства. Три періоди: найдавніший, античний, середньовічний – від появи найдавнішої людини (140 тис. років тому – до XVII ст.)</p>	<p>Зародження наукового краєзнавства в Україні. Три періоди: анкетно- описовий, експедиційний, статистичний (від початку XVII ст. до середини XIX ст.)</p>	<p>Становлення Українського краєзнавства. Охоплює останню третину XIX ст. початок XX ст.</p>	<p>Організація краєзнавства в Україні. 20 – 30 рр. XX ст. до сьогодення</p>

Фундаторами українського краєзнавства вважаються: Нестор Літописець, Г. Новицький, І. Серезневський, М. Костомаров, М. Максимович, К. Ушинський, С. Русова, М. Грушевський, І. Франко, С. Рудницький, І. Крип'якевич, Ф. Вовк та ін.

Етапи формування краєзнавства

1. Витоки краєзнавства (до XVII ст.)

Найдавніший: Збір інформації про місцевість від первісних людей до середньовіччя.

1. Доісторичний період (Первісність)

- Мета: Вживання, пошук їжі та безпечних місць.

- Способи передачі: Наскельні малюнки (петрогліфи), що зображували місця полювання, джерела води та маршрути кочування. Це були перші прототипи карт.

2. Епоха Стародавнього світу (до V ст. н.е.)

У цей період географія виділяється як наука, а збір інформації стає системним.

- Месопотамія та Єгипет: Використовували вимірювання земель для землеробства та будівництва пірамід. Створювали карти на глиняних табличках.
- Фінікійці: Першими здійснили далекі морські подорожі, зокрема навколо Африки (бл. 600 р. до н.е.), збираючи дані про берегові лінії.
- Давня Греція:
 - Ератосфен у III ст. до н.е. вперше обчислив розміри Землі та ввів термін «географія».
 - Геродот описував народи та землі під час своїх подорожей.
- Давній Рим: Збір інформації мав практичне військове значення. Створювалися детальні дорожні карти імперії та описи завойованих територій (наприклад, праці Страбона та Птолемея).

3. Середньовіччя (V – XV ст.)

Збір інформації залежав від культурного регіону:

- Європа: Переважав релігійний світогляд. Карти (наприклад, карти типу Т-О) були схематичними і часто не відповідали реальності, ставлячи в центр Єрусалим.
- Арабський світ: Арабські мандрівники (Ібн Баттута, Аль-Ідрісі) збирали найточніші дані того часу, подорожуючи від Африки до Китаю. Вони вдосконалили інструменти орієнтування (астролябію).
- Вікінги: Відкрили шлях до Гренландії та Північної Америки, накопичуючи дані про навігацію в північних морях.
- Марко Поло: Його подорож до Китаю в XIII ст. відкрила для європейців опис далекого Сходу, що стимулювало майбутню епоху Великих географічних відкриттів.

Інформація накопичувалася фрагментарно, переважно через торгівлю, війни та релігійне паломництво. Світ сприймався як обмежений простір, зосереджений навколо Середземномор'я або Сходу.

Античність та Середньовіччя: Поява перших описів територій, хоча ще без чіткої наукової систематизації.

В античну епоху опис територій перейшов від міфів до перших наукових спроб систематизації:

- Зародження термінологія. Ератосфен у III ст. до н. е. вперше використав термін «географія» та обчислив розміри Землі.
- Картографія Птолемея, який створив «Посібник з географії», де навів координати тисяч об'єктів, що стало стандартом на наступне тисячоліття.
- Регіональні описи: Страбон у своїй 17-томній «Географії» детально описав відомий тоді світ (Ойкумену), поєднуючи фізичні дані з історією та побутом народів.

Релігійний вплив періоду Середньовіччя на дослідження Світу.

Розвиток знань у цей період мав специфічні особливості залежно від регіону:

- У Європі переважав теологічний підхід. Популярними були «Т-О карти», де в центрі світу знаходився Єрусалим, а географічна точність поступалася релігійним догмам.
- Поки в Європі тривав застій, арабські мандрівники (наприклад, Ібн Баттута) та вчені (Аль-Ідрісі) створювали детальні описи Азії та Африки, зберігаючи та розвиваючи античні знання.
- Розпочалась епоха подорожей, зокрема описи Марко Поло відкрили для європейців Китай та Східну Азію, що згодом стимулювало пошук нових торговельних шляхів.

У наш час існують інтерактивні копії давніх мап можна у цифрових колекції картографії, які демонструють еволюцію уявлень про світ.

2. Зародження наукового краєзнавства (XVII — середина XIX ст.).
Характеризується переходом від аматорських описів до систематичного збору та аналізу знань про окремі регіони.

Основні етапи та особливості:

- XVII — початок XVIII ст. (Накопичення даних): Період появи козацьких літописів (Самовидця, Григорія Граб'янки, Самійла Величка), які містили не лише історичні події, а й географічні та етнографічні описи українських земель. Важливу роль відіграли праці іноземців, зокрема Гійома Левассера де Боплана («Опис України», 1651).
- Друга половина XVIII ст. (Експедиційний етап): Посилення інтересу до природних багатств та економічного потенціалу регіонів. Академічні експедиції (В. Зуєв, П. Паллас) заклали основи наукового вивчення флори, фауни та геології Криму, Півдня та Подніпров'я.
- Кінець XVIII — перша половина XIX ст. (Становлення центрів):

- Університети: Відкриття Харківського (1805) та Київського (1834) університетів перетворило їх на осередки краєзнавчих досліджень.
- Товариства: Виникнення наукових гуртків, таких як «Харківські романтики», та діяльність «Руської трійці» в Галичині (альманах «Русалка Дністровая», 1837) сприяли вивченню народної мови, фольклору та звичаїв.
- Статистичні комітети: Створення губернських статистичних комітетів (1830-ті рр.) дало поштовх до систематичного збору соціально-економічних даних про край.

Ключові постаті цього періоду – засновник української фольклористики Михайло Максимович, історик Микола Костомаров, а також етнографи та історики, які заклали фундамент для професійного розвитку краєзнавства у другій половині XIX століття.

3. Організація та бурхливий розвиток краєзнавства (кінець XIX - 20-ті роки XX ст.)

Організація та розвиток українського краєзнавства наприкінці XIX — у першій третині XX століття пройшли шлях від аматорських гуртків до розгалуженої державної системи.

1. Кінець XIX — початок XX ст. припадає закладання фундаменту наукового краєзнавства. У цей період краєзнавство розвивалося переважно в межах наукових товариств та університетських центрів:

- Створення у Львові під керівництвом Михайла Грушевського Наукове товариство ім. Шевченка фактично започаткувало національну академію наук з секціями історико-філософською і філологічною, які систематично досліджували історію, етнографію та мову українських земель.
- Діяльність «Просвіти» започаткувала масові організації, як збирали відомості про місцеву культуру та побут, поширюючи знання серед народу.
- Відкриваються знакові музейні установи, зокрема, Національний музей у Львові (заснований Андреем Шептицьким), міські музеї в *Полтаві, Катеринославі, Чернігові.*

«Золота доба» краєзнавства 20-тих років краєзнавства. Після встановлення радянської влади (період «українізації») краєзнавство набуло небаченого розмаху, ставши частиною державної політики культурного будівництва.

- Створення У 1925 році створено Український комітет краєзнавства (УКК) при Академії наук, який налагодив координування діяльність сотень осередків по всій країні.
- Краєзнавство набуло масового характеру Станом на 1929 рік в Україні діяло понад 600 краєзнавчих організацій, що об'єднували близько 30 тисяч активістів.
- Започаткувалося видання часопису "Краєзнавство", де публікувалися методичні рекомендації та результати досліджень.
- Розширились напрями досліджень. Активно вивчалися природні ресурси (для потреб економіки), місцеві діалекти, фольклор та археологічні пам'ятки. Проведено масштабні обстеження зон майбутнього затоплення перед будівництвом ДніпроГЕСу.

Цей етап заклав основу сучасної музейної мережі України та сформував наукову базу для подальшого вивчення регіональної історії. Проте вже наприкінці 1920-х років розвиток було перервано ідеологічним тиском та репресіями проти «націоналістичних» науковців, що призвело до розгрому краєзнавчого руху в 1930-х роках.

4. Ідеологічний диктат та згортання краєзнавства (1929 - 1941 рр.)
У період з 1929 по 1941 рр. радянська влада в Україні здійснила ідеологічний диктат, що призвів до повного згортання краєзнавчого руху та фізичного знищення його діячів. Цей процес був частиною загальної політики сталінізму, спрямованої на централізацію влади, боротьбу з "буржуазним націоналізмом" та уніфікацію культурного й наукового простору СРСР.

Ключові аспекти ідеологічного диктату та згортання краєзнавства:

- Ліквідовано наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років існуючі краєзнавчі товариства та гуртки, зокрема Український комітет краєзнавства, заснований у 1927 році. Ці структури були основою для незалежних досліджень місцевої історії та культури.
- Протягом 1930–1940 рр був знищений "Цвіт української інтелігенції і краєзнавства". Багато краєзнавців, музейних працівників та організаторів місцевих досліджень були заарештовані, засуджені та розстріляні за звинуваченнями в "націоналізмі", "шкідництві" або участі в контрреволюційних організаціях.
- Радянська влада започаткувала ідеологічні кампанії для виправдання репресій. Краєзнавство, яке акцентувало увагу на місцевій, національній історії та культурі, було оголошено "буржуазним" та

"націоналістичним", що суперечило пролетарському інтернаціоналізму та офіційній інтерпретації історії.

- Запроваджувалось командно-адміністративна система управління всіма сферами життя, включно з наукою та культурою, було максимально централізовано. Відбулось підпорядкування краєзнавчої роботи загальносоюзним настановам та партійним директивам, які диктувалися з Москви.
- Вимагалось, щоб дозволені краєзнавчі дослідження повинні були відповідати партійним установкам, зокрема вивченню історії фабрик, заводів, колгоспів та громадянської війни, звеличчуванню досягнень радянської влади. Експерсії виконували функцію ідеологічного виховання.
- Результатом цієї політики став занепад краєзнавчого руху в УРСР, який був фактично ліквідований до початку Другої світової війни. Було зруйновано традиційні ціннісні орієнтації, поширено атмосферу страху та доносів, що виключило будь-який опір владі.

Цей період став однією з найбільш трагічних сторінок в історії українського краєзнавства, яке втратило своїх провідних діячів та можливість для вільного розвитку. Відродження краєзнавства почалося лише в повоєнний час, і особливо активно — в період незалежності України

5. Українське краєзнавство у воєнний та повоєнний час (1942–1953 рр.).

У воєнний та повоєнний час (1942–1953 рр.) краєзнавство в Україні функціонувало в умовах жорсткого радянського контролю та ідеологічного тиску, спочатку в евакуації, а потім в умовах повоєнної відбудови та боротьби з "буржуазним націоналізмом".

Воєнний час (1942–1944 рр.)

- Після початку німецького вторгнення в 1941 році багато українських істориків та наукових інститутів Академії наук УРСР, зокрема Інститут історії та археології України, були евакуйовані до Уфи (Башкирська АРСР).
- В умовах воєнного часу пріоритетом стала ідеологічна робота. Історики займалися написанням праць, які викривали "безглузду та згубну" німецьку політику на окупованих територіях і прославляли боротьбу радянського народу, щоб підняти моральний дух солдатів та офіцерів української національності.
- Через екстремальні умови воєнного часу та вимоги моменту, серйозна наукова робота, зокрема з краєзнавства, була практично неможливою.

2. Повоєнний час (1945–1953 рр.)

- Ідеологічні основи радянська держави впроваджували директиви та репресивні методи цензури. Діяльність інститутів контролювалася ЦК Компартії України, а науковці, чиї праці не відповідали лінії партії, зазнавали репресій.
- Українське краєзнавство не існувало як самостійна галузь наукових досліджень; її розглядали як регіональний підрозділ загального краєзнавства СРСР, що обмежувало справжнє краєзнавче різноманіття та інтерпретацію місцевої історії.
- Ближче до середини 1950-х років з'явилися позитивні тенденції: збільшився випуск друкованої продукції з краєзнавчої тематики, побачили світ праці з історії окремих міст, таких як Львів, Харків, Київ, Одеса, Севастополь, Вінниця, Житомир. Це свідчило про повільне відновлення інтересу до місцевої історії, хоча й у рамках дозволеної ідеології.
- На західноукраїнських землях до середини 1950-х років тривала боротьба між радянською владою та Українською повстанською армією (УПА), що також впливало на розвиток краєзнавчих досліджень у цьому регіоні.

6. Сучасний етап розвитку українського краєзнавства

Сучасний етап розпочався в період повоєнної «відлиги» та триває до сьогодні. Його прийнято поділяти на два основні періоди: радянський (1950-ті – 1991 рр.) та період незалежності (з 1991 р.).

1. Радянський період (1950-ті – 1991)

Після сталінських репресій 1930-х років, коли краєзнавство було фактично розгромлене, у 1950-х роках почалося його поступове відродження. У 1960-х роках краєзнавство отримало державну підтримку, але було жорстко ідеологізоване. Головним досягненням стало видання 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР» (під керівництвом П. Тронька), що не має аналогів у світі за масштабом охоплення населених пунктів. У 1990 році було засновано Всеукраїнську спілку краєзнавців, що стало кроком до професійної автономії.

2. Краєзнавство в умовах незалежності (з 1991 року)

Зі здобуттям незалежності краєзнавство позбулося ідеологічного тиску та набуло національного змісту. Почалося активне дослідження «білих плям» історії: Голодомору, сталінських репресій, діяльності ОУН-УПА, історії релігії та мікроісторії родин. У 2008 році Всеукраїнська

спілка краєзнавців отримала статус Національної (НСКУ). Офіційно встановлено свято — Всеукраїнський день краєзнавства (28 травня).

Сучасний етап характеризується створенням електронних баз даних, оцифруванням архівів та розвитком цифрової картографії. Наприклад, проєкт «Локальна історія» активно використовує відеоформати та усну історію для популяризації знань про край.

Ключові риси сучасного етапу визначаються масовістю учасників досліджень, розвитком шкільного та студентського краєзнавства.

Краєзнавчі дослідження інтегруються в академічну науку через фахові видання, такі як часопис «Краєзнавство».

Матеріали досліджень є основою для розробки нових туристичних маршрутів та брендингу територій.

Література:

1. Кочеткова І.В. Туристично-краєзнавчі студії: конспект лекцій для студентів спеціальності 242 Туризм освітньої програми «Гастрономічний туризм» (електронне видання). К., 2023. С. 27-47. URL: <https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2023/05/turystychno-krayeznavchi-studiyi-konspekt-lekcziy-tudentiv-242kochetkova.pdf>.
2. Маланюк Т.З. Краєзнавство: навч.-метод. посіб. для студентів спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності». Київ: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 186 с.
3. Попович С. І., Лугова О. І. Туристичне краєзнавство як напрям загального краєзнавства України: питання теорії та генези. К.: ІТ ФПУ. 2004. Вип.5. С. 3-53. URL: https://reposit.unisportedu.ua/bitstream/handle/787878787/828/ozdil_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Уривалкін О. М. Історичне краєзнавство: навч. посіб. Київ: КНТ, 2006. 296 с. URL: http://irbisnbu.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?21ID=&I21DBN=UKRLIB &P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0006294

Тема 3. Науково-теоретичні та методичні основи досліджень краєзнавства.

План

- 1. Поняття міждисциплінарного підходу краєзнавчих досліджень**
- 2. Методичні основи краєзнавчих досліджень**
- 3. Рівні краєзнавчих досліджень**
- 4. Етапи краєзнавчих досліджень і їхні завдання.**

Мета: Розкрити науково-теоретичні та методичні основи досліджень краєзнавства.

Завдання: Домогтись засвоєння студентами основних положень науково-теоретичних та методичних основ досліджень краєзнавства.

Науково-теоретичні та методичні основи краєзнавства базуються на що поєднує методи історії, географії, етнографії та культурології для комплексного вивчення певної території.

Науково-теоретичні основи

- Об'єкт дослідження: Певна територія (місто, село, район, область) як цілісна система у єдності її природних, економічних, соціальних та історичних чинників.
- Предмет дослідження: Процеси виникнення, розвитку та функціонування локальних об'єктів, пам'яток природи, історії та культури.
- Фундаментальні принципи:
 - Історизм: Розгляд подій і явищ у їхньому хронологічному розвитку та зв'язку з загальнодержавними процесами.
 - Комплексність: Одночасне вивчення природи, населення, господарства та духовної культури регіону.
 - Об'єктивність: Використання перевірених джерел та критичний аналіз фактів.

Методичні основи досліджень

Для збору та аналізу інформації використовують такі групи методів:

1. Загальнонаукові методи:

- Аналіз та синтез: Розчленування цілого на частини (наприклад, окремі періоди історії міста) та їхнє подальше узагальнення.
- Порівняльно-географічний: Зіставлення особливостей досліджуваного району з сусідніми територіями.

2. Специфічні краєзнавчі методи:

- Літературний (бібліографічний): Опрацювання наукових праць, описів мандрівників та довідників. Можна почати з пошуку в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.
- Архівний: Робота з першоджерелами, картами та статистичними даними у державних архівах. Перелік установ доступний на порталі Державної архівної служби України.
- Польові дослідження: Безпосереднє спостереження, опитування місцевих жителів (метод усного краєзнавства), фотофіксація та збір експонатів.
- Картографічний: Аналіз старих та сучасних карт для відстеження змін у ландшафті та забудові.

- Статистичний: Обробка кількісних показників демографічного та економічного розвитку краю.

Рівні краєзнавчих досліджень

- Державне краєзнавство: Здійснюється науковими установами, музеями та закладами освіти.
- Громадське краєзнавство: Діяльність краєзнавчих товариств та об'єднань аматорів.
- Шкільне краєзнавство: Використання краєзнавчого матеріалу в освітньому процесі для патріотичного виховання.

Методичну основу краєзнавчих досліджень складають чотири етапи:

1. Підготовчий етап

На цьому етапі визначаються концептуальні межі майбутньої роботи:

- Вибір об'єкта та теми, що означає визначення територіальних меж (село, район) та конкретного напрямку (історичне, природниче, етнографічне краєзнавство).
- Визначення мети та завдань, тобто чого саме прагне досягти дослідник (наприклад, відновити хронологію подій або описати флору регіону).
- Складання плану-програми: Розробка графіка робіт та маршрутів польових виїздів.
- Ознайомлення з літературою, що включає попередній перегляд публікацій за темою. Зручно використовувати електронні каталоги, наприклад, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

2. Етап збору фактичного матеріалу (Польовий та архівний)

Це безпосередня робота з джерелами інформації:

- Бібліографічна робота, що пов'язана із глибоким вивченням літературних та статистичних джерел.
- Робота в архівах з пошуку неопублікованих документів, наказів, метричних книг. Перелік доступних фондів можна переглянути на сайті Державної архівної служби України.
- Польові дослідження: Експедиції, візуальне спостереження об'єктів, фотофіксація.
- Метод «усної історії»: Опитування старожилів, запис спогадів та місцевих легенд.
- Музейна робота: Вивчення експонатів та фондів колекцій місцевих музеїв.

3. Етап обробки та аналізу даних (Камеральний)

Систематизація отриманої інформації:

- Класифікація матеріалів: Поділ зібраних даних за хронологією або тематичними розділами.
- Критичний аналіз: Перевірка достовірності фактів шляхом зіставлення різних джерел (наприклад, порівняння спогадів очевидців з офіційними звітами).
- Картографування: Нанесення отриманих даних на карти місцевості.
- Статистична обробка: Розрахунок кількісних показників, якщо дослідження стосується демографії чи економіки.

4. Заключний етап

Оформлення та оприлюднення результатів дослідження:

- Написання тексту: Складання звіту, статті, нарису або монографії.
- Ілюстрування: Додавання фотографій, схем, копій документів.
- Апробація: Виступи на конференціях, публікація у фахових виданнях або місцевій пресі. Координацію такої діяльності здійснює Національна спілка краєзнавців України.
- Практичне використання: Передача матеріалів до музеїв, бібліотек або використання їх у шкільних навчальних програмах.

Методологічну підтримку дослідникам надає Національна спілка краєзнавців України, яка координує наукові заходи та публікації у цій галузі.

Література:

1. Костриця М. Ю. Географічне краєзнавство України: теоретико методологічні засади, історія, практика : дис. докт. геогр. наук : 11.00.13 / Костриця М.Ю. Київ, 2007. 424 с.
2. Метод // Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: <https://esu.com.ua/article-66718>.
3. Петранівський В.Л. Туристичне краєзнавство: навч. Посібник. Львів, Знання, 2008 575 с. URL: http://tourlib.net/books_ukr/petranivsky2.htm.
4. Чернов Б.О. Краєзнавство географічне / Географічна енциклопедія України: в 3-х т. / Редкол.:...О.М.Маринич (відп.ред.) та ін. К.: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 1990. Т. 2. 480 с.

Тема 4. Напрями краєзнавчих досліджень

План

- 1. Краєзнавство як багато наукова система досліджень**
- 2. Основними структурні підгалузі наукового краєзнавства**
- 3. Провідні центри і школи краєзнавства в Україні**

Мета: Розкрити сутність розуміння краєзнавства як багато наукової системи досліджень та роль провідних центрів і шкіл краєзнавства в Україні.

Завдання: Сприяти засвоєнню основних підходів розуміння краєзнавства як багато наукової системи досліджень та наукових досягнень провідних центрів і шкіл краєзнавства в Україні.

Краєзнавчі дослідження в Україні відіграють важливу науково-теоретичну і практичну роль у вивченні країни. М. Ю. Костриця розглядає краєзнавство як стрижень національної свідомості та важливу складову географічної науки. Його ключові ідеї полягають у визначенні краєзнавства як наукової системи, що досліджує прояви загальних закономірностей природи та суспільства в локальних умовах.

О. О. Любіцева трактує туристичне краєзнавство як прикладну дисципліну, орієнтовану на створення конкурентоспроможного туристичного продукту.

Основними підгалузевими структурними елементами його є географічне, історичне, літературне, міське та туристичне краєзнавства.

Географічне краєзнавство – це галузь знань, що займається всебічним науковим вивченням певної території (рідного краю) для пізнання взаємозв'язків між природними та соціальними процесами в локальних умовах. Провідні його напрями досліджень є:

- природничо-географічне середовище, зокрема рельєфу, клімату, водних об'єктів, флори та фауни регіону;
- соціально-економічне дослідження чисельності населення, господарської діяльності та територіальної організації місцевих громад;
- туристично-ресурсна оцінка природно-рекреаційного потенціалу краю для проектування нових маршрутів та брендуння територій.

Провідні центри географічного краєзнавства України – Географічна комісія географічного товариства України при АН України, Географічні університети факультети провідних університетів країни, зокрема Київського Ім. Т.Шевченка, Харківського імю В.Карамзіна, Львівського ім. І.Франка, Дніпровського ім. О.Гончара, Одеського ім. І.Мечникова, Чернівецького ім. Ю. Федьковича та ін. ЗВО.

Історичне краєзнавство Галузь історичної науки та сфера суспільної діяльності, що вивчає минуле певної території (регіону, міста, села, мікрорайону) на основі комплексного дослідження місцевих джерел та пам'яток.

Історико-краєзнавчі дослідження в Україні розвивалися в рамках декількох великих наукових шкіл, які сформувалися в університетських центрах у ХІХ – на початку ХХ століть. Найвпливовішими з них були:

Київська школа краєзнавства. Вона започаткована Володимиром Антоновичем і діяла на базі Київського університету Святого Володимира і нині продовжує роботу в КНУ ім. Т. Шевченка) і є однією з найвпливовіших в країні. Акцент її досліджень спрямований на вивчення археологічних джерел, етнографії, документації місцевої історії та архівних пошуків регіонів і територій країни.

Харківська школа сформувалась Харківському університеті в ХІХ ст. під опікою Дмитра Багалія і продовжила діяльність у Харківській національній університет ім. В. Н. Каразіна в (нині

Школа розвивалася в Харківському університеті (нині Харківський національній університет ім. В. Н. Каразіна). Основні дослідження зосереджувались і продовжуються сьогодні на соціально-економічній історії, вивченні Слобідської України та Лівобережжя.

Львівська школа започаткована у Львівському університеті Михайлом Грушевським при кафедрі історії України. В основу досліджень були покладені й розвиваються краєзнавчі ідеї Західного регіону України, еміграції.

Катеринославська (Дніпровська) школа Дмитра Яворницького Вона зосередилася на вивченні історії Південної України.

Основні напрямки дослідження зосереджувались і продовжують в наш час на вивчення унікальної спадщини Запорізької Січі, археологічних розвідках, зборі етнографічних матеріалів та створенні музеїв.

Ці школи відіграли вирішальну роль у формуванні української історичної науки та краєзнавства, забезпечивши систематичне вивчення регіональної історії на науковій

Література:

1. Літературне краєзнавство / В. М. Лесин, В. П. Мацько, П. П. Ротач, Г. Д. Зленко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-55784>.
2. Туристичне краєзнавство: Канівщина»: Навчальний посібник. Любіцева О., Романчук С., Кочеткова І., Вінниченко І., Михайленко І.; за заг.ред проф. Любіцевої О. К.: ТОВ «Альфа-ПК», 2017. 194 с.
3. Обозний В.В., Краєзнавство: Навчальний посібник-практикум. 2-е вид., доп. К.: «Науковий світ», 2004. 240 с.
4. Чернов Б. О. Географічне краєзнавство: теоретико-методологічна сутність // Український географічний журнал. 2018. № 1. С. 63-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UGJ_2018_1_11
5. Шищенко П.Г.

Географічне краєзнавство: зміст, понятійно-термінологічний апарат, місце в географічній освіті/ П.Г. Шищенко // Історія української географії. 2001. - №4 . С. 6-8.

Тема 5. Туристичне краєзнавство, його сутність та завдання

План

- 1. Туристичне краєзнавство як галузь краєзнавства**
- 2. Сутність туристичного краєзнавства**
- 3. Завдання туристичного краєзнавства**
- 4. Практичні аспекти створення і реалізації туристично-краєзнавчого екскурсійного продукту.**

Мета: Розкрити сутність туристичного краєзнавства, його наукові основи та практичні аспекти створення і реалізації туристично-краєзнавчого екскурсійного продукту

Завдання: Сприяти засвоєнню студентами розуміння сутності туристичного краєзнавства як джерела створення і реалізації туристично-краєзнавчого екскурсійного продукту.

Туристичне краєзнавство — це галузь краєзнавства, що вивчає рідний край з точки зору його туристичної привабливості, систематизує інформацію про природні та культурні ресурси для створення туристичного продукту та формування позитивного образу території з метою залучення туристів, розвитку екскурсійної діяльності та пізнання малої батьківщини. Його завдання — дослідження рекреаційних можливостей регіону, розробка маршрутів, збереження спадщини та просвітництво, а мета — стимулювати інтерес до відвідування та сприяти сталому розвитку територій.

Українські дослідники, зокрема С. Попович розглядає туристичне краєзнавство як систему заходів з вивчення краю для потреб туризму та екскурсійної справи. Його підхід акцентує на виховній та патріотичній ролі краєзнавства, а також на методиці збору інформації про пам'ятки історії та культури. Детальніше про його теоретичні основи можна дізнатися у посібнику «Туристичне краєзнавство» на порталі «Знання»; М. Рутинський та В. Петранівський зосереджуються на ресурсному аспекті. Вони класифікують туристичні ресурси (природні, історико-культурні, соціально-економічні) та описують технології проектування нових туристичних маршрутів на основі краєзнавчих досліджень. Ознайомитися з їхнім підручником можна на платформі «УкрЛіб»; О. Любіцева розвиває

концепцію **географічного краєзнавства**. Вона розглядає туризм як ринок послуг, де краєзнавча база виступає основою для формування регіонального турпродукту. Її роботи фокусуються на територіальній організації туризму та аналізі рекреаційної привабливості об'єктів. Переглянути її наукові профілі можна на Google Scholar.

Туристичне краєзнавство — це прикладна галузь знань, що поєднує наукове вивчення певної території (краю) з практикою туризму для створення цікавих та безпечних маршрутів.

Воно розглядає територію не просто як географічний об'єкт, а як туристичний ресурс. На відміну від академічного краєзнавства, туристичний напрям фокусується на тому, як об'єкти природи, історії та культури можуть бути використані для відпочинку, оздоровлення та просвіти.

Сутність туристичного краєзнавства

- Комплексність, де об'єднуються знання з географії, історії, культури, екології, економіки для творення туристично-краєзнавчого продукту.
- Практична аціленість на створення та реалізацію туристичного продукту.
- Формування образ привабливості іміджу регіону (міста, області, країни).
- Об'єктом є рідний край через призму його туристичної самобутності (природні, історико-культурні, соціально-економічні умови).
- Предметну складову формують природні, історико-культурні ресурси, що сприяють розвитку екскурсійно-туристичної діяльності.

Завдання туристичного краєзнавства

- Пізнавальне, що включає розширення знань про свій край, його історію, природу, традиції.
- Виховне, спрямування на формування патріотичних почуттів, любові до Батьківщини, повагу до культурної спадщини.
- Рекреаційно-оздоровче, що пов'язане із використанням ресурсів для відпочинку, лікування, оздоровлення.
- Економічне, розвиток туристичного бізнесу, залучення інвестицій, розвиток інфраструктури, створення робочих місць через туризм.
- Науково-дослідницьке завдання через збір, аналіз та систематизації інформації про туристичні ресурси.
- Організована розробка екскурсій, маршрутів, створення туристичних продуктів.

Практичні аспекти створення туристично-краєзнавчого екскурсійного продукту.

1. Виявлення та інвентаризація об'єктів: Пошук унікальних природних пам'яток, архітектурних ансамблів та історичних місць, придатних для відвідування.

2. Оцінка туристичного потенціалу: Визначення цінності об'єктів та їх готовності до прийому туристів (наявність доріг, готелів, гідів).

3. Розробка маршрутів: Створення логістично вивірених та інформаційно насичених екскурсійних та похідних турів.

4. Популяризація регіону: Формування позитивного іміджу території для залучення інвестицій та відвідувачів.

5. Охоронна функція: Моніторинг стану пам'яток та сприяння їх збереженню в умовах антропогенного навантаження.

Види діяльності туристичного краєзнавства

- Екскурсії до пам'яток історії, культури (музеї, заповідники, архітектурні пам'ятки).

- Відвідування природних об'єктів, національних парків.

- Пішохідні, гірські, водні походи, екстремальні види спорту.

- Знайомство з місцевою кухнею та напоями.

Туристичне краєзнавство є важливою складовою розвитку туризму, що дозволяє поєднати глибоке вивчення рідного краю з його ефективним використанням у туристичній сфері, як у рамках навчальних закладів, так і для розвитку туристичної індустрії загалом.

Маркетингова та екскурсійна форми є ключовими інструментами популяризації краєзнавчих знань, що дозволяють перетворити академічні дослідження на затребуваний туристичний продукт.

Основні складові маркетингової форми туристичного краєзнавства

- Краєзнавчий аудит. Пошук і систематизація унікальних об'єктів (історичних, природних, гастрономічних), які можуть стати основою туристичного бренду.

- Просування туристично-краєзнавчого продукту через використання соціальних мереж (TikTok, Instagram) та мікроінфлюенсерів для поширення автентичних історій про край.

- Сегментація ринку пропозицій. Підготовки туристичного продукту з врахуванням попиту.

Екскурсійна форма поширення знань. Форма безпосередньої передачі краєзнавчої інформації під час спостереження об'єктів у супроводі фахівця.

Література:

1. Любіцева О. Туристичне краєзнавство: сутність, методи, значення./ О. Любіцева, І. Кочеткова// Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм, 2021, 4(2), 138–148. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-7603.4.2.2021.249692>.
2. Туристичне краєзнавство: Канівщина. Навчальний посібник. Любіцева О., Романчук С., Кочеткова І., Вінниченко І., Михайленко І.; за заг.ред проф. Любіцевої О. К.: ТОВ «Альфа-ПК», 2017. 194 с. URL: https://geo.knu.ua/wpcontent/uploads/2021/06/tur_kraeznavstvo_kaniv.pdf
3. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: навч. Посібник. Львів, Знання, 2008. 575 с. URL: http://tourlib.net/books_ukr/petranivsky2.htm
4. Попович С. Туристичне краєзнавство: генеза, методологія, завдання / С. Попович // Краєзнавство. 2015. № 3-4. С. 110-123. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/168721/18-Popovych.pdf?sequence=1>

Тема 6. Ресурсна основа туристичного краєзнавства

План

1. Поняття ресурсу у краєзнавстві та туристичному краєзнавстві
2. Структура краєзнавчих ресурсів
3. Основні функції краєзнавчих ресурсів
4. Ключові завдання використання ресурсів у краєзнавстві і туристичному краєзнавстві.

Мета: Познайомити студентів із основними видами краєзнавчих ресурсів, їх значенням і роллю в організації туристично-краєзнавчої діяльності.

Завдання: Домогтись засвоєння студентами знань із основних видів краєзнавчих ресурсів й ролі організації туристично-краєзнавчої діяльності.

Ресурсна основа краєзнавства — це сукупність об'єктів, явищ і джерел інформації, які використовуються для комплексного вивчення певної території.

Краєзнавчі ресурси мають складну структуру, що охоплює матеріальні та духовні цінності регіону, та відіграють ключову роль у науці, освіті й туризмі.

Структура краєзнавчих ресурсів є фундаментальною складовою його досліджень і туристичної діяльності.

Сучасне ресурсознавство поділяє їх на три основні блоки:

- Природні ресурси:
 - Ландшафти, рельєф та геологічні об'єкти.
 - Водні ресурси (річки, озера, притоки) та кліматичні умови.

- Флора, фауна та заповідні території.
- Історико-культурні ресурси:
 - Матеріальні: археологічні пам'ятки, архітектурні ансамблі, музейні експонати, предмети побуту та пам'ятки монументального мистецтва.
 - Духовні: місцеві традиції, обряди, фольклор, говірки та релігійні особливості.
- Соціально-економічні та інфраструктурні ресурси:
 - Музеї, бібліотеки, архіви.
 - Транспортна мережа та туристичні заклади.
 - Промислові та сільськогосподарські об'єкти як об'єкти екскурсійного показу.

Основні функції краєзнавчих ресурсів. Функції та завдання краєзнавчих ресурсів визначають їхню роль як інструменту збереження національної пам'яті та двигуна регіонального розвитку.

- Пізнавальна (науково-дослідна) функція, що забезпечує джерельну базу для вивчення історії, природи та культури краю. Ресурси дозволяють проводити мікроісторичні дослідження та верифікувати загальнонаціональні факти на місцевому рівні.
- Виховна та патріотична, яка формує почуття причетності до своєї громади та любові до Батьківщини через вивчення локальної спадщини. Це є фундаментом національно-патріотичного виховання молоді.
 - Комуникативна, що створює платформи для взаємодії між поколіннями через передачу традицій, усних переказів та досвіду минулого.
 - Економічна (туристична), яка забезпечує використання ресурсів як бази для створення привабливих туристичних маршрутів, що сприяє наповненню місцевих бюджетів та розвитку малого бізнесу.
 - Охоронна (консерваційна), яка сприяє стимулюванню обліку, реставрації та збереження пам'яток архітектури, природи та мистецтва від знищення.

Ключові завдання використання ресурсів. Ключові завдання використання краєзнавчих ресурсів спрямовані на інтеграцію локальної спадщини в сучасний культурний, освітній та економічний простір України.

Основними завданнями є:

- Систематизація та інвентаризація сприяє створення реєстрів об'єктів культурної та природної спадщини, формування цифрових баз даних та архівів.
- Популяризація знань і формі проведення виставок, екскурсій, видання краєзнавчої літератури та наповнення тематичних вебресурсів .
- Залучення до туристичного обігу шляхами розробки нових екскурсійних об'єктів та інтеграція маловідомих ресурсів у загальнодержавні та міжнародні туристичні мережі.
- Моніторинг стану постійного нагляду за збереженість ресурсів та оцінка їхнього потенціалу для сталого розвитку громад.
- Навчально-методична робота шляхом впровадження краєзнавчого компонента в освітні програми шкіл та університетів для підготовки фахівців з туризму та історії.

Ці функції та завдання реалізуються через діяльність музеїв, архівів, бібліотек та громадських організацій, що забезпечують життєздатність краєзнавчого руху.

Література:

1.Коротун І. М. Природні ресурси України : навч. посібник / І. М. Коротун, Л. К. Коротун, С. І. Коротун. – Рівне, 2000. – 192 с. 2.Паньків Н. Туристичне ресурсознавство : навч. посібник / Наталія Паньків. – Львів : Український бестселер, 2011. – 238. 3.Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : підручник : у 3 ч. / В. П. Руденко. – Чернівці : Чернівецький ун-т, 2010. – 210 с 4.Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н. В. Фоменко. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2006. – 287 с.

Тема 7. Джерела основа туристично-краєзнавчих досліджень

План

- 1. Поняття джерельної бази у наукових дослідженнях.**
- 2. Сучасна джерельна база краєзнавства**
- 3. Класифікація основних видів джерел краєзнавства**

Мета: Познайомити студентів із джерельною базою краєзнавчих досліджень.

Завдання: Домогтись засвоєння студентами знань та умінь застосовувати у практичній туристично-краєзнавчій діяльності різних видів інформаційних джерел .

Джерельна база краєзнавства — це сукупність різноманітних носіїв інформації, які містять відомості про природу, історію, господарство та культуру певної території. На даний час вона розглядається як багатокомпонентна система, що поєднує класичні матеріали та новітні цифрові ресурси.

Сучасна джерельна база краєзнавства розглядається як:

- **Речові джерела. Вони представлені :**

Археологічними знахідками, що отримані у вигляді знарядь праці, зброї, прикрас під час розкопок і є свідченнями і підтвердженням історії матеріальної і духовної культурної спадщини населення краю.

Пам'ятками архітектури, що поділяють на: Культові споруди - церкви, собори, костели, синагоги, монастирі; Оборонні споруди - фортеці, замки, оборонні мури, вежі; Цивільні/Житлові споруди - палаци, садиби, історичні житлові будинки, ратуші, торговельні ряд; Промислові об'єкти - старовинні заводи, вокзали, мости (часто є об'єктами індустріального туризму).

Меморіальним комплексами, що являють собою особливий вид об'єктів культурної спадщини і представляють собою територіально цілісну сукупність архітектурних споруд, скульптур, пам'ятних знаків та ландшафтних елементів, об'єднаних єдиним художнім замислом для увічнення пам'яті про визначні події або постаті.

Вони демонструють: Військово-історичні видатні битви або засвідчують жертви воєн (*Національний музей історії України у Другій світовій війні у Києві*); Меморіали жертв політичних репресій та геноцидів (*Національний музей Голодомору-геноциду, заповідник «Бабин Яр», Національний заповідник «Биківнянські могили»*); Персональні меморіальні садиби видатних діячів культури, науки чи політики. Меморіали сучасної війни.

Музейними експонатами – це автентичні предмети з історії, культури, науки чи мистецтва (артефакти, твори, документи, речі), які виставляються у музеях та на виставках для показу, вивчення та збереження, розповідаючи про минуле, досягнення та ідеї різних епох, а їхня організація в тематичні групи називається експозицією, що створює цілісне уявлення про об'єкти.

За тематикою їх класифікують як:

- Історичні, **що** присвячені історії розвитку суспільства, окремих подій чи регіонів.
- Художні (мистецтвознавчі), які є творами образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та скульптури.

- Природничі, що експонують об'єкти живої та неживої природи (зоологічні, геологічні, палеонтологічні).
- Літературні що висвітлюють життя письменників та історію літератури.
- Технічні, що демонструють досягнення техніки, транспорту, авіації чи окремих галузей промисловості.
- **Писемні джерела (найбільша група):**

Архівні документи, що включають кадастрові книги, церковні метрики, статистичні звіти, укази місцевої влади.

Літературні пам'ятки у вигляді літописів, спогадів, щоденників, епістолярної спадщини (листи).

Періодична преса, представлена місцевими газетами та журналами різних історичних періодів.

Наукові праці, що включають монографії та статті дослідників-попередників (наприклад, згадуваних раніше М. Костриці чи О. Любіцевої).

Картографічні джерела представлені історичними та сучасними картами (географічними, історичними, етно-культурними), планами міст, топографічними картами, атласи регіонів.

Усні джерела у формі пісенного фольклору, переказів, легенд. Також усні свідчення очевидців сучасних подій.

Зорові та аудіовізуальні джерела подій зафіксованих у фотографіях (особливо старі фотокартки міст), кінохроніках, відеозаписах, фонограмах.

- **Сучасна трансформація джерельної бази (2025 рік):**

Цифрові джерела: Оцифровані архіви та онлайн-колекції музеїв. Доступ до них забезпечують Цифрова бібліотека «Київ» або міжнародні бази даних.

Геоінформаційні системи (ГІС) Основу їх складають електронні мапи з прив'язкою даних про пам'ятки, що дозволяють проводити дистанційне краєзнавче моделювання.

Інтернет-ресурси становлять краєзнавчі портали, соціальні мережі (де публікуються приватні архіви) та електронні реєстри пам'яток культурної спадщини.

- **Природні та географічні джерела.** Візуальні спостереження про положення та природний світ об'єкта краєзнавчого дослідження.

Ефективність краєзнавчого дослідження безпосередньо залежить від критичного аналізу джерельної бази — перевірки достовірності та зіставлення інформації з різних типів джерел.

Література:

1. Кушнарєнко Н. М. Бібліотечне краєзнавство : підручник. Київ: Знання, 2007. 502 с.
2. Любіцева, О., Кочєткова, І. Туристичне краєзнавство: сутність, методи, значєння. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм, 4(2), (2021). 138–148. URL: <https://doi.org/10.31866/2616>.
3. Маланюк Т. Використання культурно-історичних пам'яток національного заповідника «Давній Галич» для розвитку туризму. Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населєння матеріали ХІІ Міжнар. наук. практ. конф., м. Львів, 23-24 квітня 2020 р. С. 257-259.
4. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29.06. 1995 р. (Відомості Верховної Ради України). 1995. № 25. С. 9.
5. Суспільна географія: [вибр. пр.]: у 2 кн. Кн. 2 : Проблеми українознавства і краєзнавства / О. І. Шаблій ; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів: ЛНУ, 2015. 706 с

Тема 8. Краєзнавча інформація для створєння туристичного продукту

План

1. Поняття інформації туристично-краєзнавчого продукту
2. Види краєзнавчої інформації
3. Джерела пошуку інформації

Мета: Розкрити сутність розуміння у студентів ролі та значєння краєзнавчої інформації для створєння туристичного продукту.

Завдання: Сприяти засвоєнню студентами підходів пошуку та використання краєзнавчої інформації для створєння туристичного продукту.

Для створєння туристичного продукту вам потрібна комплексна краєзнавча інформація про територію, що охоплює природні (географічні, екологічні), історико-культурні (архітектура, події, традиції, гастрономія) та соціально-економічні (інфраструктура, місцеві жителі, легенди) аспекти, щоб сформувати унікальний туристичний образ, виявити ресурси та розробити привабливі маршрути, екскурсії та атракції (як-от гастрономічні тури чи тематичні маршрути), що відповідають запитам цільової аудиторії.

Види краєзнавчої інформації

- Природні ресурси:
 - географічне положєння, рельєф, водні об'єкти (річки, озера), унікальні ландшафти.
 - флора і фауна, заповідні території, екологічні стежки.
 - природні пам'ятки (скелі, водоспади, печери).
- Історико-культурні ресурси:

- археологічні пам'ятки, давні поселення, фортеці, замки.
 - історичні події, видатні особистості, пов'язані з краєм.
 - архітектурні пам'ятки (церкви, садиби, міська забудова), музеї.
 - народні промисли, ремесла, фольклор, місцеві традиції та свята.
 - Гастрономічні ресурси:
 - місцеві продукти, страви, напої.
 - традиційні рецепти, фермерські господарства, гастрономічні фестивалі.
 - Соціально-економічні та інфраструктурні дані:
 - транспортна доступність, шляхи сполучення.
 - місцеві легенди, міфи, анекдоти, що додають колориту.
 - Об'єкти розміщення (готелі, садиби), харчування, сувенірні крамниці.
- Яку використовувати цю інформацію

1. Визначення унікальності, тобто знайти те, що відрізняє вашу територію від інших (унікальна легенда, історична подія, місцевий продукт).

2. Розробка продукту: Створіть тематичні екскурсії, маршрути (пішохідні, велосипедні, автомобільні), майстер-класи, дегустації.

3. Цільова аудиторія, продукт півні категорії туристів (сім'ї, молодь, любителі історії, гастротури) і підлаштуйте під його інтереси.

4. Реклама і маркетинг на основі створення буклетів, каталогів, веб-сайтів, розповідей захоплюючих історії про ваш край.

Збір такої інформації є основою для формування позитивного та привабливого туристичного образу локальної території, що стимулює відвідування.

Для створення якісного туристичного продукту краєзнавча інформація є фундаментом, що перетворює звичайний маршрут на унікальну історію.

Основні блоки краєзнавчих даних, які необхідно зібрати:

1. Історико-архівний блок

- Хронологія: ключові дати заснування, періоди розквіту чи занепаду Державний реєстр нерухомих пам'яток.

- Видатні постаті: біографії меценатів, митців, політиків чи науковців, чиє життя пов'язане з локацією.

- Легенди та перекази: містичні історії або народні пояснення назв (топоніміка), що додають емоційного забарвлення.

2. Архітектурно-мистецький блок

- Пам'ятки: детальний опис стилів (бароко, модерн, конструктивізм тощо) та архітектурних особливостей будівель.
- Музейні фонди: перелік унікальних експонатів, які можна побачити лише в цій місцевості.
- Сакральна спадщина: історія храмів, монастирів та їхня роль у громаді.

3. Природно-географічний блок

- Ландшафти: наявність заповідних зон, парків, унікальних водойм чи оглядових майданчиків Пам'ятки природи України.
- Флора і фауна: рідкісні види рослин або тварин, що можуть стати об'єктом фотополування.

4. Етнографічний та гастрономічний блок

- Традиції та ремесла: живі майстер-класи з гончарства, ткацтва чи писанкарства.
- Локальна кухня: автентичні рецепти страв, притаманних лише цьому регіону, та контакти крафтових виробників (сироварень, винних підвалів).

5. Інфраструктурний блок (практична частина)

- Доступність: стан доріг, наявність громадського транспорту, парковок.
- Сервіс: перелік готелів, садиб зеленого туризму та закладів харчування.
- Інфоцентри: місця, де турист може отримати мапи чи консультацію.

Джерела пошуку інформації.

1. Місцеві музеї та бібліотеки: архіви часто містять неопубліковані щоденники та фото.
2. Наукові публікації: портал Google Scholar за ключовими словами регіону.
3. Офіційні портали Управління туризму та промоцій відповідних областей.
4. Інтерв'ю з місцевими жителями, метод "усної історії" для виявлення маловідомих фактів

Література:

1. Брижак Н.Ю. Краєзнавча та туристична робота. Курс лекцій для студентів педагогічного факультету, які навчаються на спеціальності "Початкова освіта". Мукачєво: МДУ, 2012. 116.
2. Кочеткова І.В. Туристично-краєзнавчі студії: конспект лекцій для студентів спеціальності 242 Туризм освітньої програми

«Гастрономічний туризм» (електронне видання). К., 2023. с. 92. 3.Любіцева О.О. Slow-tourism як перспективний напрямок розвитку вітчизняного туризму //Альтернативний туризм: матеріали науково-практичного семінару (30 вересня 2022 року, м. Львів, ЛДУФК ім. І. Боберського). Львів, 2022. 200 с. 4.Маланюк Т.З. Краєзнавство: навч.-метод. посіб. для студентів спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності». Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 186 с.

Тема 9. Екскурсія як форма туристично-краєзнавчої діяльності

План

- 1. Екскурсія як ключова форма туристично-краєзнавчої діяльності**
- 2. Сутність екскурсії як форми краєзнавства**
- 3. Етапи підготовки і проведення туристично-краєзнавчої екскурсії.**

Мета: Розкрити сутність розуміння у студентів ролі та значення екскурсії для створення туристичного продукту.

Завдання: Сприяти засвоєнню студентами навиків підготовки і проведення туристично-краєзнавчої екскурсії.

Екскурсія є ключовою формою туристично-краєзнавчої діяльності, що поєднує колективну подорож за задалегідь прокладеним маршрутом з цілеспрямованим пізнанням певного об'єкта (музею, пам'ятки, природи) через фахівця, слугуючи освітнім, виховним та рекреаційним цілям, розширюючи кругозір, розвиваючи спостережливість та формуючи глибоке розуміння рідного краю. Вона поєднує туризм (подорож) і краєзнавство (вивчення місцевості), перетворюючи пасивне спостереження на активне залучення до пізнання.

Сутність екскурсії як форми краєзнавства

- Колективність: Це спільне відвідування місць з освітньою, науковою чи розважальною метою.
- Маршрут: Проходить за чітко складеним маршрутом з визначеними зупинками.
- Фаховий супровід: Здійснюється під керівництвом екскурсовода (фахівця), який надає інформацію.
- Пізнавальна мета: Ознайомлення з пам'ятками історії, культури, природою, виробництвом, що дозволяє розкрити туристичні ресурси регіону.

Роль екскурсії в туристично-краєзнавчій діяльності

- Розширення кругозору: Знайомство з локальною історією, культурою, природними особливостями території.
- Розвиток навичок: Формування практичних умінь (орієнтування), спостережливість, вміння аналізувати.
- Виховний вплив: Виховання любові до рідного краю, дбайливого ставлення до природи та спадщини.
- Формування продукту: Дослідження місцевості для створення туристичних продуктів (гастрономічний туризм, екологічні стежки).
- Стимулювання пошуку: Перетворює туристів з пасивних спостерігачів на активних дослідників, залучаючи їх до науково-пошукової роботи.

Види екскурсій

- За тематикою: Історичні, природознавчі, літературні, мистецькі, екологічні, виробничі, гастрономічні.
- За формою: Пішохідні, транспортні, комбіновані.
- За складом: Індивідуальні, групові, для школярів, для приїжджених.

Таким чином, екскурсія є не просто прогулянкою, а цілеспрямованим дослідженням місцевості, що інтегрує освітні, пізнавальні та рекреаційні функції, є основою для розвитку краєзнавства та туристичної індустрії.

Основні характеристики екскурсії як форми діяльності:

- Освітня функція: Спрямована на глибоке вивчення історії, культури, природи та видатних особистостей певного регіону.
- Наочність: Головною особливістю є принцип «бачити, щоб знати». Знання передаються через прямий контакт з об'єктами (пам'ятками, ландшафтами).
- Виховне значення: Сприяє формуванню патріотизму, національної самосвідомості та екологічної культури.
- Методична основа: Кожна краєзнавча екскурсія базується на поєднанні двох елементів — показу об'єктів та розповіді про них.

Класифікація краєзнавчих екскурсій:

1. Історичні: Відвідування місць визначних подій, археологічних розкопок, архітектурних пам'яток.
2. Природничі (екологічні): Ознайомлення з флорою, фауною, геологічними особливостями та заповідними територіями.
3. Етнографічні: Вивчення побуту, традицій, ремесел та фольклору місцевого населення.
4. Літературно-мистецькі: Пов'язані з життям і творчістю культурних діячів краю.

5. Виробничі: Ознайомлення з роботою сучасних або старовинних підприємств (наприклад, гончарних майстерень чи виноробень).

Підготовка краєзнавчої екскурсії складається з трьох основних етапів: Підготовчий (визначення теми, мети, відбір об'єктів, прокладання маршруту, складання методички), Проведення екскурсії (безпосереднє ознайомлення з об'єктами, робота з групою) та Підсумковий (аналіз, обговорення результатів, збір вражень), що забезпечує дидактичну ефективність і досягнення поставлених завдань.

1. Підготовчий етап

- Визначення теми та мети: Чітко сформулювати, що саме буде вивчатися (історія, архітектура, природа) та які знання мають отримати учасники.
- Відбір та вивчення об'єктів: Знайти цікаві місця, зібрати про них історичні довідки, фотографії (наприклад, у формі електронних карток).
- Прокладання маршруту з врахуванням послідовності об'єктів, враховуючи їх розташування, логістику та час.
- Розробка детального плану екскурсії, що включає вступну частину, основну частину (з розповідями для кожного об'єкта) та підсумки.
- Попереднє ознайомлення: Ознайомитися з маршрутом і об'єктами особисто (ідеально — з екскурсиводом).
- Оформлення документів: Отримати дозволи (для шкільних екскурсій), скласти програму і розподілити завдання.

2. Етап проведення екскурсії

- Організація групи: Вступний інструктаж з правил поведінки, безпеки.
- Робота на маршруті: Послідовне розкриття теми, показ об'єктів, відповіді на запитання.
- Використання методичних прийомів: Застосування різних методів (бесіда, спостереження, елементи гри).

3. Підсумковий етап

- Збір матеріалів: Аналіз зібраної інформації (фото, записи).
- Підведення підсумків: Обговорення вражень, оцінка результатів.
- Заключна частина: Підготовка реферату, створення електронних матеріалів, узагальнення отриманих знань.

Література:

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: навч. посіб. 2-ге, перероб. і доп. Київ : Альтерпрес РА, 2012. 444 с.
2. Галасюк С. С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної

діяльності: навч. посібн. 2-ге вид., допов. і доопрац. Херсон : Олді-Плюс, 2018. 247 с. 3.Кіптенко В. К., Малиновська О. Ю. Організація екскурсійних послуг: підручник. Херсон : Олді-Плюс, 2018. 516 с. 4.Нездоймінов С. Г. Організація екскурсійних послуг: навч.- метод. посіб. Одеса : Астропринт: 2011. 216 с.

ТЕМИ, ПИТАННЯ ТА ЛІТЕРАТНІ ДЖЕРЕЛА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Готуючись до семінару, студенти повинні:

1. Ознайомитись з рекомендованою літературою.
2. Розглянути різні точки зору з питання.
3. Виділити проблемні області.
4. Сформулювати власну точку зору.

ЗАНЯТТЯ 1

Тема: Вступ до курсу “Туристичного краєзнавства”.

Питання семінару:

1. Поняття краєзнавство і туристичне краєзнавство у науковій літературі.
2. Об’єктно-предметна сфера краєзнавства
3. Функції та завдання краєзнавства
4. Зв’язок краєзнавства з іншими науками

Література:

- 1.Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
- 2.Маланюк Т.З. Краєзнавство: навч.-метод. посіб. для студентів спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності». Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 186 с.
- 3.Охріменко А. Г. Національна туристична система : монографія. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. – 592 с.
- 4.Сосницька Я.С. Географія сфери обслуговування: Курс лекцій – Луцьк: Східноєвроп. націон. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. –72 с.
- 5.Стецький В. Освітній комплекс Львівської області: соціально- і економіко-географічні дослідження.– Львів: ЛОИМІО, 1998.– 112 с.
- 6.Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. – Львів, 2001.

ЗАНЯТТЯ 2

Тема: Історичні етапи формування й розвитку краєзнавства.

Питання семінару:

1. Витоки краєзнавства. Перші краєзнавці й відомості.

2. Етап зародження наукового краєзнавства. Початок краєзнавчого руху на українських землях (XVII — середина XIX ст.).
3. Організація та розвиток краєзнавства на українських землях (кінець XIX - 20-ті роки XX ст.).
4. Ідеологічний диктат та згортання краєзнавства на українських землях (1929 - 1941 рр.).
5. Після воєнний радянський етап українського краєзнавства.
6. Новітній етапи українського національного краєзнавства.

Література:

1. Кочеткова І.В. Туристично-краєзнавчі студії: конспект лекцій для студентів спеціальності 242 Туризм освітньої програми «Гастрономічний туризм» (електронне видання). К., 2023. С. 27-47. URL: <https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2023/05/turystychno-kraeyznavchi-studiyi-konspekt-lekcziy-tudentiv-242kochetkova.pdf>.
2. Попович С. І., Лугова О. І. Туристичне краєзнавство як напрям загального краєзнавства України: питання теорії та генези. К.: ІТ ФПУ. 2004. Вип.5. С. 3-53.
URL: https://reposit.unisportedu.ua/bitstream/handle/787878787/828/ozdil_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Уривалкін О. М. Історичне краєзнавство: навч. посіб. Київ: КНТ, 2006. 296 с. URL: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?2IID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0006294

ЗАНЯТТЯ 3

Тема: Науково-теоретичні та методичні основи досліджень краєзнавства.

Питання семінару:

1. Поняття міждисциплінарного підходу краєзнавчих досліджень
2. Методичні основи краєзнавчих досліджень
3. Рівні краєзнавчих досліджень
4. Етапи краєзнавчих досліджень і їхні завдання.
5. Провідні центри і школи краєзнавства в Україні.

Література:

1. Костриця М. Ю. Географічне краєзнавство України: теоретико методологічні засади, історія, практика : дис. докт. геогр. наук : 11.00.13 / Костриця М.Й. Київ, 2007. 424 с.
2. Метод // Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К.: Інститут

енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: <https://esu.com.ua/article-66718>.

3. Петранівський В.Л. Туристичне краєзнавство: навч. Посібник. Львів, Знання, 2008 575 с. URL: http://tourlib.net/books_ukr/petranivsky2.htm.

4. Чернов Б.О. Краєзнавство географічне /Географічна енциклопедія України: в 3-х т. /Ред-кол.:...О.М.Маринич (відп.ред.) та ін. К.:«Українська Радянська Енциклопедія» ім. М.П.Бажана,1990. Т. 2. 480 с.

ЗАНЯТТЯ 4

Тема: Форми і методи краєзнавства.

Питання семінару:

1. Форми краєзнавчої роботи.
2. Методи і прийоми краєзнавчих досліджень.
3. Види організації краєзнавчого руху

Література:

1.Костриця М. Ю. Географічне краєзнавство України: теоретико методологічні засади, історія, практика : дис. докт. геогр. наук : 11.00.13 / Костриця М.Й. Київ, 2007.424 с.

2. Метод // Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: <https://esu.com.ua/article-66718>.

3. Петранівський В.Л. Туристичне краєзнавство: навч. Посібник. Львів, Знання, 2008 575 с. URL: http://tourlib.net/books_ukr/petranivsky2.htm.

4. Чернов Б.О. Краєзнавство географічне /Географічна енциклопедія України: в 3-х т. /Ред-кол.:...О.М.Маринич (відп.ред.) та ін. К.:«Українська Радянська Енциклопедія» ім. М.П.Бажана,1990. Т. 2. 480 с.

ЗАНЯТТЯ 5.

Тема: Напрями краєзнавчих дослідження як ресурсної бази

Питання семінару:

1. Загальна характеристика напрямів краєзнавчих досліджень.
2. Географічний напрям і зміст краєзнавчих досліджень.
3. Історичний напрям і зміст краєзнавчих досліджень.
4. Етнографічний напрям і зміст краєзнавчих досліджень.
5. Літературний напрям і зміст краєзнавчих досліджень.
6. Мистецький напрям і зміст краєзнавчих досліджень.

Література:

1.Коротун І. М. Природні ресурси України : навч. посібник / І. М. Коротун, Л. К. Коротун, С. І. Коротун. – Рівне, 2000. – 192 с.

2.Маланюк Т.З. Краєзнавство: навч.-метод. посіб. для студентів спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності». Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 186 с.

3.Паньків Н. Туристичне ресурсознавство : навч. посібник / Наталія Паньків. – Львів : Український бестселер, 2011. – 238.

4.Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : підручник : у 3 ч. / В. П. Руденко. – Чернівці : Чернівецький ун-т, 2010. – 210 с

5.Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н. В. Фоменко. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2006. – 287 с.

ЗАНЯТТЯ 6.

Тема: Джерела туристичного краєзнавства Питання семінару:

1. Роль та значення джерельної бази у краєзнавчих дослідженнях.
1. Краєзнавча бібліографія.
2. Усні джерела.
3. Картографічні та статистичні джерела
4. Друковані та офіційні джерела
5. Пам'ятки історії та культури
6. Музейні установи

Література:

1.Кушнарєнко Н. М. Бібліотечне краєзнавство : підручник. Київ: Знання, 2007. 502 с. 2. Любіцева, О., Кочеткова, І. Туристичне краєзнавство: сутність, методи, значення. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм, 4(2), (2021). 138–148. URL: <https://doi.org/10.31866/2616>.

3. Маланюк Т. Використання культурно-історичних пам'яток національного заповідника «Давній Галич» для розвитку туризму. Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення матеріали XII Міжнар. наук. практ. конф., м. Львів, 23-24 квітня 2020 р. С. 257-259.

4. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29.06. 1995 р. (Відомості Верховної Ради України). 1995. № 25. С. 9.

5. Суспільна географія: [вибр. пр.]: у 2 кн. Кн. 2 : Проблеми українознавства і краєзнавства / О. І. Шаблій ; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів: ЛНУ, 2015. 706 с

ЗАНЯТТЯ 7

Тема . Туристичне краєзнавство, його сутність та завдання Питання семінару:

1. Туристичне краєзнавство як галузь краєзнавства.
2. Сутність туристичного краєзнавства і його продукту.
3. Завдання туристичного краєзнавства.
4. Практичні аспекти створення і реалізації туристично-краєзнавчого екскурсійного продукту.

Література:

- 1.Любіцева О. Туристичне краєзнавство: сутність, методи, значення./ О. Любіцева, І. Кочеткова// Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм, 2021, 4(2), 138–148. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-7603.4>.
- 2.2021.249692. 2.Туристичне краєзнавство: Канівицина. Навчальний посібник. Любіцева О., Романчук С., Кочеткова І., Вінниченко І., Михайленко І.; за заг.ред проф. Любіцевої О. К.: ТОВ «Альфа-ПК», 2017. 194 с. URL: https://geo.knu.ua/wpcontent/uploads/2021/06/tur_kraeznavstvo_kaniv.pdf
3. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: навч. Посібник. Львів, Знання, 2008. 575 с. URL:http://tourlib.net/books_ukr/petranivsky2.htm
4. Попович С. Туристичне краєзнавство: генеза, методологія, завдання / С. Попович // Краєзнавство. 2015. № 3-4. С. 110-123. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/168721/18-Porovych.pdf?sequence=1>

ЗАНЯТТЯ 8

Тема. Краєзнавча інформація для створення туристичного

Питання семінару:

1. Поняття інформації для туристично-краєзнавчого продукту
2. Види краєзнавчої інформації і їх роль у створенні туристично-краєзнавчого продукту
3. Джерела пошуку інформації для створення туристично-краєзнавчого продукту

Література:

- 1.Брижак Н.Ю. Краєзнавча та туристична робота. Курс лекцій для студентів педагогічного факультету, які навчаються на спеціальності “Початкова освіта”. Мукачево: МДУ, 2012. с 116.
- 2.Кочеткова І.В. Туристично-краєзнавчі студії: конспект лекцій для студентів спеціальності 242 Туризм освітньої програми «Гастрономічний туризм» (електронне видання). К., 2023. с. 92.
- 3.Любіцева О.О. Slow-tourism як перспективний напрямок розвитку вітчизняного туризму //Альтернативний туризм: матеріали науково-практичного семінару (30 вересня 2022 року, м. Львів, ЛДУФК ім. І. Боберського). Львів, 2022. 200 с.
- 4.Маланюк Т.З. Краєзнавство: навч.-метод. посіб. для студентів спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності». Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 186 с.

ЗАНЯТТЯ 9

Тема 9. Екскурсія як форма туристично-краєзнавчої діяльності

Питання семінару:

1. Екскурсія як ключова форма туристично-краєзнавчої діяльності

2. Сутність екскурсії як форми краєзнавства
3. Етапи підготовки і проведення туристично-краєзнавчої екскурсії.
 - 3.1 Суть і завдання підготовчого етапу туристично-краєзнавчої екскурсії
 - 3.2. Суть і завдання етапу проведення туристично-краєзнавчої екскурсії
 - 3.3. Суть і завдання підсумкового етапу туристично-краєзнавчої екскурсії

Література:

- 1.Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: навч. посіб. 2-ге, перероб. і доп. Київ : Альтерпрес РА, 2012. 444 с.
- 2.Галасюк С. С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності: навч. посібн. 2-ге вид., допов. і доопрац. Херсон : Олді-Плюс, 2018. 247 с.
- 3.Кіптенко В. К., Малиновська О. Ю. Організація екскурсійних послуг: підручник. Херсон : Олді-Плюс, 2018. 516 с.
- 4.Маланюк Т.З. Краєзнавство: навч.-метод. посіб. для студентів спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності». Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 186 с.
- 5.Нездоймінов С. Г. Організація екскурсійних послуг: навч.- метод. посіб. Одеса : Астропринт: 2011. 216 с.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАУКОВОГО ДОСЛІДННЯ

Індивідуальне дослідження:

«Екскурсійний туристично-краєзнавчий потенціал обраного поселення або АР (ви обираєте, зазначаєте у змісті роботи і проводите самостійно його дослідження).

Мета. Опанувати основні форми проведення індивідуального дослідження на основі опрацювання джерельно-ресурсної бази та самостійних пошуків інформації з використанням методів оцінки й системного аналізу й створити самостійний туристично-краєзнавчий продукт.

Завдання. За наведеним планом індивідуально дослідити та представити результати створення туристично-краєзнавчий продукту (екскурсію) обраного об'єкта дослідження.

Орієнтовний план/зміст

Вступ (Роль і значення туристично-краєзнавчих ресурсів та організації екскурсій у туристичному бізнесі).

1. Характеризуєте основні теоретичні положення і методи дослідження туристично-краєзнавчих ресурсів та організації проведення екскурсії *обраного* поселення.

2. Досліджуєте й висвітлюєте основні положення географії та географічного положення (адміністративно-територіальне, фізико-географічне, соціально-економічне, етно-культурне) та історичні довідки об'єкта/території дослідження

3. Аналізуєте історію організації краєзнавчої роботи об'єкту дослідження (*обране і зазначене у змісті роботи самостійно*). Висвітлюєте дослідження відомих краєзнавці та аналіз друкованих джерел (літературно-довідкові, картографічні) території дослідження.

4. На основі опрацьованих джерел та самостійних досліджень здійснюєте оцінку туристично-краєзнавчих ресурсів (фізико-географічних, історико-культурних, подієвих та ін.) об'єкта дослідження.

5. Готуєте екскурсійний туристично-краєзнавчий продукт і представляєте його як звіт про виконане індивідуальне дослідження у друкованій і презентаційній формі.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ

1. Робота виконується на аркушах формату А-4.

2. Кожен розділ розпочинається із нової сторінки. Номер і назва повинні відповідати тим, які є у плані роботи.

3. Нумерація таблиць, рисунків (у тім числі картосхем) наскрізна. Їх можна виконувати за допомогою комп'ютерних програм.

4. Всі ілюстрації, таблиці мають мати назви.

5. До змістовного тексту кожного розділу роботи має додаватись картографічний матеріал, таблиці та рисунки.

6. У тексті мають бути посилання на таблиці й рисунки.

7. Кожен із розділів роботи повинен мати короткий аналіз літературних джерел з теми дослідження і власну аналітичну записку.

8. Автор індивідуального завдання повинен чітко формувати отримані результати дослідження, лаконічно обґрунтовувати питання для полеміки і обговорення проблеми.

9. Висновки повинні бути лаконічні і стосуватися кожного розділу.

10. Список використаних джерел сформував в алфавітному порядку. Спочатку подаються вітчизняні джерела, потім зарубіжних, в кінці інтернет-ресурси.

КОНТРОЛЬНІ ЗАЛІКОВІ ПИТАННЯ:

1. Поняття «краєзнавство», види краєзнавства .

2. Об'єктивно-предметна сфера історичного краєзнавства.

3. Функції та завдання історичного краєзнавства.
4. Зв'язок краєзнавства із іншими науками.
5. Методи краєзнавчих досліджень
6. Форми краєзнавства
7. Види організації краєзнавчого руху.
8. Загальна характеристика напрямів дослідження краєзнавства.
9. Історичний напрям дослідження краєзнавства.
10. Етнографічний напрям дослідження краєзнавства.
11. Літературний напрям дослідження краєзнавства.
12. Географічний напрям дослідження краєзнавства.
13. Мистецький напрям дослідження краєзнавства.
14. Краєзнавча джерельна бібліографія краєзнавства.
15. Усні краєзнавчі джерела
16. Картографічні та статистичні краєзнавчі джерела
17. Друковані та офіційні джерела
18. Пам'ятки історії та культур як краєзнавчі джерела
19. Витоки краєзнавства. Перші краєзнавці й відомості.
20. Етап зародження наукового краєзнавства. Початок краєзнавчого руху на українських землях (XVII — середина XIX ст.).
21. Організація та розвиток краєзнавства на українських землях (кінець XIX - 20-ті роки XX ст.
22. Ідеологічний диктат та згортання краєзнавства на українських землях (1929 - 1941 рр.).
23. Після воєнний радянський етап українського краєзнавства.
24. Новітній етапи українського національного краєзнавства.
25. Поняття міждисциплінарного підходу краєзнавчих досліджень
26. Методичні основи краєзнавчих досліджень
27. Рівні краєзнавчих досліджень
28. Етапи краєзнавчих досліджень і їхні завдання.
29. Провідні центри і школи краєзнавства в Україні.
30. Форми краєзнавчої роботи.
31. Методи і прийоми краєзнавчих досліджень.
32. Види організації краєзнавчого руху
34. Загальна характеристика напрямів краєзнавчих досліджень.
35. Географічний напрям і зміст краєзнавчих досліджень.
36. Історичний напрям і зміст краєзнавчих досліджень.
37. Етнографічний напрям і зміст краєзнавчих досліджень.
38. Літературний напрям і зміст краєзнавчих досліджень.
39. Мистецький напрям і зміст краєзнавчих досліджень.
40. Роль та значення джерельної бази у краєзнавчих дослідженнях.
41. Краєзнавча бібліографія.
42. Усні джерела.

43. Картографічні та статистичні джерела
44. Друковані та офіційні джерела
45. Пам'ятки історії та культури
46. Музейні установи
47. Туристичне краєзнавство як галузь краєзнавства.
48. Сутність туристичного краєзнавства і його продукту.
49. Завдання туристичного краєзнавства.
50. Практичні аспекти створення і реалізації туристично-краєзнавчого екскурсійного продукту.
51. Види краєзнавчої інформації і їх роль у створенні туристично-краєзнавчого продукту
52. Джерела пошуку інформації для створення туристично-краєзнавчого продукту
53. Екскурсія як ключова форма туристично-краєзнавчої діяльності
54. Сутність екскурсії як форми краєзнавства
55. Етапи підготовки і проведення туристично-краєзнавчої екскурсії.
56. Суть і завдання підготовчого етапу туристично-краєзнавчої екскурсії
57. Суть і завдання етапу проведення туристично-краєзнавчої екскурсії
58. Суть і завдання підсумкового етапу туристично-краєзнавчої екскурсії

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ДЛЯ КОЖНОГО ВИДУ
НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИСЦИПЛІНИ
“ТУРИСТЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО”**

Види робіт. Критерії оцінки знань студентів	Максимальна кількість балів
1.Бали поточної успішності за участь у Практичних заняттях	
Критерії оцінювання	5 балів
студент в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі тестові завдання.	5
студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але	4

при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість тестових завдань.	
студент в цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину тестових завдань.	3
студент не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив меншість тестових завдань.	2
студент частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно вирішив окремі тестові завдання	1
студент не володіє матеріалом	0
<i>Максимальна кількість балів за участь у 8 практичних заняттях</i>	40
2. Самостійна робота студентів (СРС)	
Критерії оцінювання	2 бали
Самостійна робота студентів, яка передбачена в темі поряд з аудиторною роботою, оцінюється під час поточного контролю теми на відповідному занятті. Засвоєння тем, які виносяться лише на самостійну роботу контролюється при підсумковому семестровому контролі.	2
3. Індивідуальна науково-дослідницька робота (ІНДЗ)	
Критерії оцінювання	5 балів
Робота виконана та захищена згідно графіка, з поясненнями та висновками і в повному обсязі	5
робота захищена, але виконана частково, з порушенням термінів або вимог	4
робота не захищена та виконана частково, з порушенням термінів або вимог	3
робота не захищена та виконана з порушення методичних рекомендацій	1-2

Робота не виконана	0
4. Додаткові бали	
Критерії оцінювання	3 бали
Нарахування додаткових балів відбувається за написання тез доповідей / участь у діяльності наукового гуртка /участь у наукових семінарах та круглих столах /участь у заходах неформальної освіти (за отримання сертифікатів про проходження навчання на різних освітніх платформах (Coursera, Prometheus тощо)	3
<i>Максимальна кількість балів за поточний контроль</i>	<i>50 балів</i>
5. Залік	
Критерії оцінювання	50 балів
Кожне залікове завдання має три рівнів складності. 1. Перше завдання із вибором відповіді – тестові завдання (<i>10 завдань по 0,6 балів максимум</i>). Завдання з вибором відповіді вважається виконаним правильно, якщо в картці тестування записана правильна відповідь.	6 балів максимум
2. Друге завдання вимагає короткої відповіді (<i>6 завдань по 4 бали максимум</i>). Завдання з короткою відповіддю вважається виконаним правильно, якщо студент дав вірні визначення, посилання, тлумачення, короткі коментарі.	24 бали максимум
3. Третє завдання з розгорнутою відповіддю (повне обґрунтування відповіді) (<i>2 завдання по 10 балів максимум</i>). В цих завданнях треба зробити послідовні, логічні пояснення, необхідні посилання, вказати факти, з яких випливає те чи інше твердження. Якщо потрібно, то слід проілюструвати думки схемами, графіками, таблицями.	20 балів максимум
<i>Поточний та підсумковий контроль</i>	РАЗОМ – 100 балів

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
81-89	B	добре	
71-80	C		
61-70	D	задовільно	
51-60	E		

21-50	FX	незадовільно	не зараховано
0-20	F	незадовільно (без права перездачі)	не зараховано (без права перездачі)

Зміст

1.	Вступні реквізити до курсу.....	3
2.	Лекційно-семінарська структура навчальної дисципліни	6
3.	Програма навчальної дисципліни.....	7
4.	Рекомендована література.....	16
5.	Короткий виклад лекційного змісту курсу.....	17
6.	Теми, питання та літературні джерела семінарських занять.....	46
7.	Методичні вказівки до виконання індивідуального наукового дослідження.....	53
8.	Контрольні залікові питання.....	54
9.	Критерії оцінювання для кожного виду навчальної діяльності.....	56
10.	Зміст.....	60

Навчально-методичне видання

Василь Володимирович Стецький
Андрій Михайлович Манько

Туристичне краєзнавство

Навчально-методичний посібник

(програма, короткі тексти лекцій, семінарські заняття, індивідуальне науково-дослідження, контрольні питання заліку, критерії оцінювання для кожного виду навчальної діяльності)

Для студентів напрямку підготовки 24 - Сфера послуг; спеціалізація
242 – Туризм і рекреація (J – транспорт і послуги ; J₃ – Туризм і рекреація)

Підписано до друкуФормат60x84/16

Умовн. Друк. арк.....Зам

Наклад 100 прим.

Видавничий центр Львівського національного
університету імені Івана Франка
Україна, 79000, Львів, вул. П. Дорошенка, 41